

NAKLONĚNÍ SVOBODĚ

MARNÝ POKUS O POTLAČENÍ LIDSKÉ PŘIROZENOSTI

LOUIS E. CARABINI

Praha, 2012

Překlad z anglického originálu „Inclined to Liberty“,
Ludwig von Mises Institute, Alabama, 2008.

Vydal: Ludwig von Mises Institut, o.s.
www.mises.cz

Překlad: Josef Tětek

Sazba a obálka: Dominik Stroukal

Fotografie na titulní straně:

© Miroslav Hlávko, www.fotobanka.cz

© Květoslav Šakový, www.fotobanka.cz

© Josef Sedmák, www.fotobanka.cz

ISBN: 978-80-905068-2-4

ÚVOD

Na podzim roku 2004 jsem měl tu čest pohostit ve svém domě skupinu zajímavých hostů, mezi nimiž nechyběli i dva profesoři z místní univerzity. Jednoho z nich jsem nikdy dříve nepotkal, s druhým jsem se seznámil pouze spěšně po jeho přednášce o Immanuelu Kantovi. Přítel, který se večere rovněž účastnil, se znal s oběma profesory a předem mne varoval, že jsou příznivci socialismu či dokonce Marxismu.

Večer pro mne nebyl zklamáním. Po večeři a následné chvilce tlachání vypálil jeden z profesorů první salvu a bitva mohla začít. Veškeré zábrany předem potlačilo vypité víno. Takové situace, kdy vzdělání a slušní diskutéři napadají vaše nejniternější názory, jsou výtečnou příležitostí k vzájemnému poučení. Největší lekce přichází podle mého názoru nikoli při samotné konverzaci, nýbrž v následujících dnech, kdy oponentovy argumenty hlodají ve vaši mysl a nutí vás hledat odpovědi na položené námítky.

Během daného večera jsem zažíval *deja vu*, obzvláště když padala slova jako „dělníci“ a „kapitalisté“. Okolo těchto pojmů se točily diskuze i před čtyřiceti lety, když jsem začínal pocíťovat svou náklonnost ke svobodě. V té době, kdy Spojené státy vedly studenou válku se Sovětským svazem, se diskuze libertariánů často dotýkaly tématu komunismu. Ačkoli během oné večere nikdo nepoužil slova jako „proletariát“ či „buržoazie“, vyřčené odkazy na chudé a bohaté mi svým stylem připomněly marxistickou tezi třídního boje mezi nuzným proletariátem a opulentní buržoazií.

Věřím tomu, že většina radikálních myšlenek vyslovených během onoho večera utrpěla fatální porážku o třináct let dříve, když byl svět roku 1991 svědkem kolapsu unikátního sociálního experimentu, který otestoval ideologii centrálního

plánování a politiku silné autority nad životy velké části lidské populace. Tento experiment zapříčinil smrt a utrpení milionů lidí. Tito lidé neměli možnost uprchnout ze socialistické laboratoře na území východní Evropy a Ruska, dokud konečně nepadla vězeňská zeď a byrokratický aparát se nezhroutil pod vlastní vahou. Následky tohoto zničujícího experimentu si lidé s sebou nesou dodnes.

Ačkoli Marxovy myšlenky byly bezpochyby vypouštěny do světa s dobrým úmyslem, jejich aplikace s pomocí totalitního státu ukázala až příliš dobře, jak budou lidé jednat v podmínkách autoritativního uspořádání. Člověk nemusí být ekonomem, aby poznal, že si lze z tohoto sedmdesát let trvajícího experimentu odnést cennou lekci. Stejně tak nemusí být humanistou, aby byl šokován enormním utrpením a obětmi na životech, které byly přímým důsledkem takového experimentu. Chci tuto historickou lekci vysvětlit analýzou příčin vedoucích k tomu, že politika založená na omezování lidské svobody musí z podstaty věci selhat, bez ohledu na její název, záměr či způsob jejího provádění.

Chtěl bych poděkovat Davidu Gordonovi za jeho komentáře a doporučení po přečtení první verze této knihy. Také se cítím být zavázán Danielu Kleinovi a Bruceovi Bensonovi za jejich cenné komentáře. Zvláštní poděkování patří Davidu Hurwitzovi za pečlivé pročtení a opravení několika referencí. Obzvláště poděkovat chci Glorii Conner, která neúnavně editovala každou verzi rukopisu, přičemž vyslovila spoustu nápadů, jak lépe vysvětlit mé argumenty. Za všechny zbývající chyby v knize samozřejmě nesu odpovědnost já sám.

1

PROČ PSÁT TUTO KNIHU?

Při psaní této knihy jsem se často ptal sám sebe: „Proč vůbec něco takového psát? Přijdu snad s nějakým neobvyklým pohledem a vysvětlením takového pohledu, že někdo s náklonem k socialismu po přečtení prohlásí „Ach! Teď už chápu!“? To asi těžko! Psaní nemusí vždy přilákat nové příznivce, je ovšem dobrým pomocníkem k uspořádání vlastních myšlenek a názorů, což je samo o sobě užitečné.

Často jsem se v životě podívoval nad tím, jak jsou lidé se silným názorem na společenské problémy přitahováni jedním ze dvou protipólů. Jsou zde ti, kdo jsou *nakloněni svobodě* – svobodě jedince žít v pokoji vlastní život. A pak zde jsou ti, kdo jsou *nakloněni vládnutí* – dovolující ostatním žít život pouze tak, jak tito lidé uznají za přijatelné. Zdá se také, že jakmile se někdo přikloní k jedné z těchto protikladných filosofí, je jí nakloněn po zbytek života.

Podle mé zkušenosti je vzácné, aby lidé po poznání nových důkazů či argumentů přešli z jednoho tábora do druhého. Proč je u některých jedinců například téměř jisté, že budou souhlasit s pasáží napsanou Miltonem Friedmanem a nesouhlasit s textem napsaným Johnem Kennethem Galbraithem, či naopak? Možná že jsou to geny, díky kterým jsme nakloněni jednomu pohledu a imunní vůči kritickým argumentům z druhé strany.

Proč tedy debatovat, je-li náš světónázor tak pevně předurčen? Domnívám se, že si v sobě neseme touhu přesvědčovat ostatní o správnosti vlastních názorů, bez ohledu na pravděpodobnost úspěchu

takového počínání. Navíc určitý názor jednoho člověka není překážkou v existenci opačného názoru jiného člověka. K čemu tedy je, když přejde socialista k táboru liberálů či se z ateisty stane křesťan? Možná, že jediným přínosem je pouze dobrý pocit, který zažíváme při přesvědčení druhého člověka a potvrdíme si tak „správnost“ vlastního názoru.

Ať již je tomu jakkoli, události onoho večera mne vedly k hledání odpovědí na dlouho pokládané otázky a nakonec i k napsání této knihy. Kdyby nebylo kontroverzních výroků pronesených mými hosty, nikdy bych se do tak naplňující aktivity patrně nepustil. Rád bych tedy tímto mým hostům poděkoval, zejména pak mému blízkému příteli Donu De Francisco.¹

¹ Pro ty, kdo se zajímají o kuchařské umění: hostina onoho večera zahrnovala grilovaná jehněčí žebírka na česneku a rozmarýnu, pečené papriky, brokolici, *penne alla checca* (těstoviny penne, čerstvá rajčata, bazalka, česnek), a několik lahví kalifornských, francouzských a italských vín.

2

VÝROKY ONOHO VEČERA

Nejzajímavější výroky, jež zazněly během onoho živého večera, zněly následovně:

„Nikdo by neměl mít právo vlastnit jachtu.“

„Odměny firemních manažerů jsou příliš vysoké.“

„Nikdo by neměl mít právo dědit bohatství.“

Ovšem ten úplně nejzajímavější výrok, který mne nakonec přiměl napsat tyto stránky, zněl takto:

„Není spravedlivé, že firmy mohou propustit své zaměstnance pouze za účelem zvýšení zisků.“

Jak jsem tak přemýšlel o vhodné odpovědi, uvědomil jsem si, že tento výrok se principiálně neliší od všech ostatních. Některé výroky sice byly radikálnější než ostatní, jejich společným základem je však domněnka, že se na světě vyskytuje určitá nespravedlnost, kterou musíme napravit zavedením určitého nařízení.

Pokud v daných výrocích explicitně vyjádříme ona skrytá „je“ a „mělo by“, pak dostaneme následující:

„Je nespravedlivé, že někdo může vydělávat více než ostatní, takže *bychom měli* zakázat lidem tolik vydělávat.“

„Je nespravedlivé, že někdo může vlastnit jachtu, takže *bychom měli* takové vlastnictví zakázat.“

„Je nespravedlivé, že někdo může odkázat bohatství svému dědici, takže *bychom měli* znemožnit takové převody bohatství.“

„Je nespravedlivé, že zaměstnavatel může propustit zaměstnance pouze kvůli zvýšení zisku, takže *bychom to měli* zaměstnavatelům zakázat.

Ono „my“ v každém z těchto případů je královské „my“ – to znamená Stát. Královské „my“ v takovém kontextu implikuje morální ospravedlnění použití síly k donucení ostatních, aby žili své životy tak, jak si to určité „já“ přeje. Představte si, jak znepokojivě by tyto výroky zněly, kdyby bylo namísto abstraktního „my“ dosazeno osobní „já“. Příklad:

„Odměny manažerů jsou příliš vysoké, takže budu *osobně* vyhrožovat uvězněním všem manažerům a vlastníkům firem, kteří se dohodnou na vyšší odměně, než jakou *já* považuji za rozumnou.“

„Uvězním každého, kdo koupí, postaví či prodá jachtu, kterou *já* považuji za příliš okázalou a luxusní.“

Každý státní zákaz implikuje uvěznění či usmrcení, je-li jeho vynucování dovedeno do důsledku. Ačkoli se vězení či smrt skrývají za každým z vyřčených výroků, jasných obrysů dostávají až po dosazení „já“ za „my“. Královské „my“ slouží k ospravedlnění činů, které by u „já“ byly považovány za zavrženíhodné.

3

VÝČITKY A ZÁŠŤ

Ve výrociích mých hostů lze na první pohled vycítit znepokojení nad nespravedlností světa a apel na jeho nápravu. Skutečné motivy však často bývají daleko prostší – jsou jimi výčitky a zášť. Z takových výroků lze vycítit nevyslovený, ale velice reálný pocit zášti k bohatému vlastníku jachty, zášti k továrníkovi, zášti k manažerovi – jinými slovy obecné zášti ke všem bohatým lidem. Moderní média dnes a denně srší zášť vůči farmaceutickým firmám, ropným společnostem či Wal-Martům² celého světa. Stručně řečeno, každý výrok vyřčený onoho večera pracoval s představou darebáka, oběti a zachránce – jinými slovy boháče, chudáka a proponenta daných výroků (počítajícího s pomocnou rukou Státu).

Poselství každého výroku nespočívá v pouhém konstatování, že „chudí jsou příliš chudí a bohatí jsou příliš bohatí.“ Jádrem každého výroku je, že chudí jsou tak chudí proto, že bohatí jsou příliš bohatí. Je nám předkládáno, že majetní brání nemajetným zbohatnout, a že kdyby majetní měli méně, pak by nemajetní měli automaticky více. Důkazy však svědčí o neplatnosti obou těchto domněnek.

Lidové výrazy jako „zbohatlík“, „skrblík“, či „krkoun“ dávají tušit hluboce zakořeněnou zášť vůči bohatým. Jak vysvětluje

² Wal-Mart je americká společnost spravující síť maloobchodních prodejen, tzv. hypermarketů. (pozn. překl.)

Robert Solomon, „Vyjadřováním nevraživosti budíme zdání, že vlastně máme štěstí, když nevlastníme věci, po kterých tajně toužíme. Cítíme se být morálně čistí, protože nejsme bohatí.“³ Jean-Paul Sartre pravil, že nevraživost je činností, pomocí které utíkáme od odpovědnosti za svět, jež shledáváme příliš složitým na to, abychom jej přijali za svůj. Co je však horší, nevraživost může vést k *schadenfreude* – potěšení z cizího utrpení. Tato podlá forma nelibosti se projevuje ve výroci typu „Konečně dostali, co si zaslouží“, vyslovovaných tehdy, potká-li bohatého člověka neštěstí.

³ Robert Solomon, *The Passions: Philosophy and the Intelligence of Emotions*, Lecture 8 (The Teaching Company, 2006).

4

JSOU VE SVĚTĚ NEROVNOSTI PADOUŠI A OBĚTI?

Proč ve světě přirozené ekonomické nerovnosti přetrvává v myslích tolika lidí představa padouchů a jejich nevinných obětí? Plyne takový pohled z víry, že na světě je statické množství bohatství či zdrojů, a tudíž že každý, kdo získá více než rovný podíl, ochuzuje druhého, který musí získat méně? Či tento pohled plyne z víry, že bohatí získali své bohatství neprávem pomocí bezohledného, chamtivého a netaktního jednání? A nebo plyne ze závisti, nelibosti či prostého pokusu povznést se nad ostatní tím, že je pomluvíme?

Většina představ o rozdělení společnosti na darebáky a oběti nemá základ v jakékoli smysluplné argumentaci. Tyto myšlenky představují pouhé papouškování toho, co daní jedinci přečetli v novinách či viděli ve zprávách. Chrlení myšlenek druhých je obzvláště pravděpodobné u jedinců, kteří jsou členy vyhraněné politické, společenské, náboženské či rasové skupiny. Vůdci těchto skupin, zejména pak politických, jsou denně k vidění ve zprávách, kde se věnují proklínání svých nepřátel pomocí bezobsažných, mediálně vděčných replik, které jsou šity na míru vděčným posluchačům a mohou, jak doufají, přitáhnout nové následovníky.

Vůdce takové skupiny se stává pomyslným příbuzným jejích členů a člen opoziční skupiny se automaticky stává úhlavním nepřítelem; lidé zapojení do této aktivity připomínají aktéry krevní

msty. Nehledě na to, co příbuzný prohlásí, přijmou to jeho přívrženci za své a budou proklínat cokoli, co prohlašuje jejich sok. Je jednodušší stát se papouškem v rámci skupiny (ať již se jedná o skupinu politickou, společenskou, náboženskou či rasovou), než myslet sám za sebe. Bez ohledu na typ skupiny, vůdce řekne davu vždy to, co chce dav slyšet.

Cílem davových akcí je vyjádření podpory vůdci a případně i získání nové bezobsažné slovní munice, kterou bude dav bezhlavě pálit po svých nepřátelích. Pokud člověk neuvažuje kriticky a nezvažuje smysluplnost výroků politických vůdců, může jednoduše obhajovat politiku, jejímž výsledkem je pravý opak původního úmyslu. Regulace nájemného, drogové a alkoholové prohibice a vládní dotace jsou jen hrstkou z mnoha případů, kdy politika přinesla pravý opak zamýšleného cíle.

5

SYNDROM „MY VS. ONI“

Během prezidentské kampaně v roce 2004 hlásal jeden z kandidátů: „Dvě Ameriky: jedna privilegovaná, druhá povinná. Jedna Amerika, která odvádí všechnu práci, druhá Amerika, která sklízí odměny. Jedna Amerika, která platí daně, druhá Amerika, která dostává daňové úlevy.“⁴

Obdobné demagogické výroky sdělují veřejnosti následující: „Volte mne a já vám dám spravedlivý podíl na bohatství, který vezmu těm, kdo mají více než vy. Volte mne a já okradu Petra (to jsou oni) a obdaruji Pavla (to jsme my).“ Stavění bohatých proti chudým je jedním z oblíbených způsobů vedení politické kampaně založeným na konceptu „my vs. oni“. Samozvaní političtí vůdci takto staví bílé proti černým, muže proti ženám, továrníky proti dělníkům, cizince proti Američanům a nové imigranty proti dřívějším imigrantům. Svalování viny za nesnáze jedněch na druhé je jistým způsobem, jak mezi různými společenskými skupinami vyvolat a udržovat špatnou krev.

⁴ Podle amerického daňového úřadu pocházelo více než 50 procent daňových příjmů roku 2002 od nejbohatších 5 procent daňových poplatníků (nárůst z 43,6 procent v roce 1990), 80 procent pocházelo od nejbohatších 25 procent a téměř veškeré daňové příjmy (96 procent) pocházely od horních 50 procent. Data daňového úřadu tedy vyvracejí kandidátovo nařčení, že bohatí platí nízké daně.

Následování těchto obchodníků s deštěm a jejich iluzí je slušnou zárukou toho, že nikdy nedostanete to, po čem toužíte. Sváděním viny za naše nepohodlí na druhé odvádíme produktivní energii a důvtip od jediného spolehlivého zdroje úspěchu v tomto světě – samostatnosti. Jakmile si uvědomíme, že nám nikdo nedluží život prostý utrpení, jsme již na správné cestě k hledání skutečných řešení, namísto plýtvání časem a energií na vinění ostatních a očekávání odškodného.

Každá americká volební kampaň je soubojem mnoha Robin Hoodů, kteří se vzájemně obviňují z přílišného brání a nedostatečného rozdávání, či naopak nedostatečného brání a přílišného rozdávání. Lidé se v průběhu období volebních kampaní stávají naštvaní kvůli svým všedním problémům, protože je jim denně předkládána myšlenka, že jsou obětmi něčeho spiknutí.

Pravidelným sledováním médií si tak rychle vybudujeme konspirační komplex či dokonce paranoidní myšlení ohledně čehokoli, co se nám nelíbí; veškeré problémy prostě svalíme na „židozedaře.“ Jsou-li ceny benzínu příliš vysoké, viňme ropné společnosti. Jsou-li ceny léčiv příliš vysoké, viňme farmaceutické společnosti. Zítra si najdeme nového obětního beránka, který nám bude dlužit levnější to a dotované tamto. Zůstaňte naladěni a váš kongresman či reportér vám předhodí dalšího padoucha. Populární nálepka na nárazník hlásající „Firemní hrabivost vs. Lidská potřebnost“ [Corporate Greed vs. Human Need] tuto paranoii jen ilustruje.

Žijeme v demokratické společnosti, kde je zvykem strkat nos do cizích záležitostí, a tak není divu, že trávíme tolik času navrhováním velkolepých řešení pro malicherné problémy. Ve společnosti samostatných jedinců nás mohou malichernosti trápit pár minut před usnutím; v demokratické společnosti strávíme řešením malicherností celý život, protože nyní máme k dispozici

hlas. Koneckonců, kdo by nechtěl mluvit, když ví, že jej může vyslyšet někdo disponující politickou mocí nad ostatními? Syndrom “my vs. oni” tak ovládá mediální prostor a stává se populárním ospravedlněním pro zavádění nových zákonů; a jistě, budeme-li ignorovat zdravý rozum, může ovládnout i naše vlastní myšlení.

Zvažme jednu z nejděsivějších politických kampaní nedávné politické historie, která byla rovněž založená na konceptu “my vs. oni”: židovští “oni” proti árijským “nám”; tj. kampaň vedená v Německu 30. a 40. let dvacátého století. Mnozí tehdy věřili, že Židé jsou zkázou společnosti a správným a legitimním řešením (zvaným *Endlösung der Judenfrage* [Konečné řešení židovské otázky]) je jejich izolace a eliminace.

6

BUJNÁ PŘEDSTAVIVOST

Zvažme nyní další výrok z onoho večera, totiž že *firmy propouští své zaměstnance pouze za účelem zvýšení zisků*. Tento výrok budí představu chudých zaměstnanců a jejich rodin, odkázaných na milost a nemilost chamtivého zaměstnavatele. A nyní, po ztrátě práce, nebudou tito zaměstnanci moci udržet ani skromný životní standard, na který si navykli. Tento smutný a vykořisťovatelský „obrázek“ je tak pobuřující kvůli vykreslení zaměstnavatele jako mizery, který vyhnal své pracovníky na ulici *jen pro zvýšení zisků*, bez ohledu na jejich utrpení.

V mžiku tak před sebou máme tuto živou představu a dle naší politické orientace se zanedlouho můžeme přistihnout, jak rozhořčeně říkáme „Jak někdo může být tak krutý?“, či „Na to by měl být zákon!“ S pomocí našich filozofických, politických a náboženských světónáborů si vytváříme tyto představy a předáváme je druhým. Každý den jsou nám servírovány mediální příběhy, na základě kterých si své představy o světě dále dotváříme, často aniž bychom měli hlubší znalost souvisejících okolností a příčin.

Ničím nepodložené, avšak velice živé představy o okolním světě, které šířili příznivci německé hrůzovlády 30. a 40. let dvacátého století, představovaly vhodné „ospravedlnění“ pro usmrcení šesti milionů Židů a utrpení způsobené dalším nesčetným milionům. Historie oplývá mnoha obdobnými příklady lidské důvěřivosti; mnoho vládců již přesvědčilo své následovníky o tom, že za jejich ekonomické problémy může někdo s odlišnou rasou, národností, náboženstvím, či ekonomickým statutem. Snaha vy-

volávat mezi lidmi tyto falešné představy však není vlastní pouze vládcům a politickým kandidátům.

Televizní hlasatelé mají velký cit pro vytváření impozantních obrazů budících jednu falešnou představu za druhou. Když na jaře roku 2006 vzrostly ceny benzínu, televizní stanice se vydaly na lov „obětí“ a odvysílaly 183 výpovědí našťvaných či ztrápených zákazníků benzinových pump.⁵ Pořad *ABC World News Tonight* odvysílal reportáž o ženě, která musela dát do zastavárny svatební soupravu, jen aby měl její manžel na benzín do služebního auta. O týden později pořad *CBS Evening News* uvedl, že vyšší ceny benzínu způsobí hladovění starší části populace: „Jsou zvyklí na život o stálém příjmu a rekordní ceny benzínu nutí seniory činit těžká rozhodnutí. Někteří budou méně jezdit; jiní uvádějí, že budou méně jíst.“ Pořad *The Nightly News* ukázal muže z Kalifornie, jak plní nádrž svého pick-upu: „\$3,41,“ zabručel, „Měli by tu rozdávat nože, abych si rovnou mohl uříznout i ruku a nohu.“

Reportéři samozřejmě neopomněli označit i viníky. V pořadu *ABC Good Morning America* uvedla hlasatelka Diane Sawyer: „Utrpení u pumpy. Ropné společnosti se připravují na další zvýšení cen. Přišel čas obrátit karty a zdanit jejich zisky?“ O tři dny později oznámil její kolega Charlie Gibson: „Utrpení u pumpy. Velké ropné společnosti oznamují miliardové zisky. Je naše utrpení jejich požehnáním?“ Pořad *CBS Evening News* začal dokonce obviněním: „Ropné vydírání. Zde Sharyl Attkisson se zprávami o tom, co s tím dělá Kongres; či spíše co s tím nedělá.“

Obdobné protifiremní příběhy jsou pravidelným obsahem novinových článků, rozličných talk show a televizních pořadů.

5 Media Research Center, „Media Reality Check,“ 4. května 2006.

Mnoho jich bylo i zfilmováno. Jak tak čteme a posloucháme tyto překroucené příběhy, začneme postupně věřit, že za vším, co se nám nelíbí, musí stát chamtivý darebák. Čteme o tom, že farmaceutická společnost vynalezla lék na ošklivou nemoc – další den si však přečteme o tom, že si tato společnost účtuje nehoráznou sumu za tabletku, jejíž výroba stojí pár centů. Ano, *ta druhá* tabletka vyrobená v sériové výrobě stojí pár centů, ovšem tato druhá tabletka by nikdy nebyla vyrobená, kdyby daná společnost nejprve neutratila miliony dolarů na výrobu té první. A co se týče ropných společností: pokud opravdu tvoří rekordní zisky požadováním vysokých cen za benzín, proč se zastavují na 4 dolarech za galon? Proč si pořádně nenamastí kapsy na 10 či 100 dolarech za galon?

Zdanit zisky za účelem snížení cen je přesný opak toho, co by politici a televizní komentátoři měli požadovat. Vysoké zisky jsou tím nejefektivnějším způsobem, jak snížit ceny, protože zisky lákají investory a podnikatele do odvětví, které by je jinak nezajímalo. Zvýšená konkurence a nové inovativní technologie pocházející z tohoto zvýšeného zájmu jsou výsledkem procesu, který nám přináší nikdy nekončící proud nového zboží a služeb za atraktivní ceny.

Při diskuzi o cenách nesmíme opomenout fakt, že ceny odrážejí vztah mezi hodnotou dvou objektů: peněz a zboží. Když tvrdíme, že určité zboží vzrostlo v ceně, jednoduše to znamená, že nyní potřebujeme na jeho zakoupení větší množství peněz. Stejně tak bychom však mohli říct, že „cena“ peněz poklesla, protože nyní potřebujeme méně zboží na získání určitého množství peněz. K zodpovězení otázky, zda je dnes něco dražší než v minulosti, tak musíme vzít v úvahu i aktuální hodnotu peněz.

Derry Brownfield ilustruje vztah mezi penězi a benzínem tímto důmyslným způsobem:

Na nedávné prezentaci pro velkou skupinu chovatelů dobytka (R-CALFUSA) jsem posluchačům ukázal dolarovou bankovku a stříbrnou minci. Na obou bylo napsáno „jeden dolar“, ovšem za papírový dolar dostanete při současných cenách zhruba čtvrt galonu benzínu, zatímco za stříbrný dolar pořídíte pět galonů. Vysvětlil jsem svým posluchačům, že spotřební ceny nejsou vysoké – pouze papírový dolar ztratil většinu své hodnoty. Nezáleží na tom, jak vysoko vystoupá cena benzínu; se stříbrným dolarem pořád budete moci koupit galon za 20 centů, stejně jako v časech Velké Deprese. Vyjádříme-li dnešní dolar v cenách roku 1940, zjistíme, že současný papírový dolar má hodnotu zhruba dvou tehdejších centů.⁶

Nikdo nám není povinen dodávat benzín, lékařské služby, jídlo, pracovní místa, či cokoliv jiného. Proč bychom tedy měli kritizovat někoho za to, jakou si účtuje cenu či jakou nabízí mzdu, když tak činí bez jakékoli povinnosti nám vůbec něco nabízet? Smysluplnější už by bylo kritizovat zelináře za to, že nám benzín či léky vůbec nenabízí, než kritizovat ty, co nám tyto statky nabízejí. Když zvážíme veškeré zboží a služby, kterého se nám dostává díky těm, kdo se rozhodli nám je nabízet, můžeme být jen vděční za jejich dobrovolnou snahu zlepšit život nás všech.

Když posloucháme a čteme každodenní záplavu protifiremních příběhů, můžeme být snadno svedeni k falešné představě, že lidé dosahující zisků – je-li to někdo jiný než my sami – nejsou nikdy tak moudří, spravedliví, morální, soucitní či zasluhující si své štěstí, jako jsme my.

⁶ Derry Brownfield, „Silver, Gold and the IRS,“ NewsWithViews, 5. června 2008, <http://www.newswithviews.com/brownfield/brownfield67.htm>.

7

MALÉ SKUPINY VS. VELKÉ SKUPINY

Běžným ekonomickým omylem při zvažování důsledků navrhovaného opatření je neschopnost zahrnout do rozhodování všechny následky – současné i budoucí, zřejmé i skryté. V malé skupině je jednoduché představit si důsledky určitého jednání, navrhované opatření tudíž můžeme s velikou přesností posoudit. Logika a selský rozum (intuice) mohou být hodnotnými nástroji při předpovídání dopadu navrhovaného opatření či určité události v menší skupině. Tyto nástroje se však stávají mnohem méně spolehlivými při zvažování důsledků ve větších skupinách. Když přicházíme do styku s druhými lidmi v malé skupině, je to náš instinkt, který nám napoví, že určitého výsledku dosáhneme s nejmenším úsilím pomocí sledování „Zlatého pravidla“. V rodině, sousedství, firmě, na obchodním jednání či v podobně omezeném společenském vztahu budeme vždy jednat podle „Zlatého pravidla“. Tento přístup však opouštíme v případě větší, politické skupiny.

Když náš souseď potřebuje s něčím pomoci, nikdy nás nenapadne vyrazit do sousedství a vyhrožovat všem, kdo nepřispějí svou trochou do mlýna. Instinktivně rozumíme tomu, že solidarita je založená na dobrovolnosti; většina lidí toto chápe a zpravidla nemá problém pomoci známému v nesnázích. V lokálním měřítku chápeme užití síly s cílem pomoci druhým jako protiklad

solidarity. Na politické scéně však užití fyzické síly jako vhodného nástroje k organizování pomoci často tolerujeme, ne-li přímo vyžadujeme. A když je taková síla nakonec použita, paradoxně nazveme tento proces aktem solidarity a soucitu.

Počestnost a spolupráce tvoří instinktivní kodex jednání, který se v průběhu času vyvinul jako nástroj pro zajištění přežití a reprodukce oproti jednání založeném na donucení.⁷ Protože naši předkové z řad lovců a sběračů žili po miliony let v malých skupinách o méně než padesáti členech, není náš instinkt příliš přizpůsoben jednání ve větší skupině. Skutek, který by byl každým považován za ohavný a nesmyslný při provedení v lokálním měřítku, může být přijat poměrně vlídně ve větším měřítku – jednoduše proto, že naše mozky nejsou přizpůsobeny k rozpoznání a vyhodnocení vztahů ve větší skupině.

⁷ Matt Ridley, *The Origins of Virtue: Human Instincts and the Evolution of Cooperation* (New York: Viking Penguin, 1996). Rovněž viz Robert Wright, *The Moral Animal: Why We Are the Way We Are* (New York: Vintage Books, 1994).

8

NEBESKÁ MANA

Pokud si myslíte, že zdravotnictví je v současnosti drabé, počkejte, až bude zadarmo.

-P. J. O'Rourke

Kdyby přání byla prasaty, šunka by byla zadarmo.

-Lidové přísloví

V dnešním světě není nic neobvyklého potkat člověka, který je hluboce přesvědčen o tom, že je povinností okolní masy lidí uspokojovat jeho osobní potřeby. Následkem hlubokého zakořenění této myšlenky, tj. že potřeba jednoho člověka je povinností druhého člověka, jsou dnes revoluce, nepokoje a demonstrace po celém světě téměř na denním pořádku. Lidé neustále viní své politické vůdce z neschopnosti zabezpečit vyšší životní úroveň. Mnoho lidí věří tomu, že Stát disponuje zázračnou mocí nastolit obecnou prosperitu pomocí prosté tvorby a rozdělení bohatství. Lidé chápou Stát jako zdroj „obědu zdarma“ - nebeské many. Není tak překvapením, že téměř každý politický vůdce myšlenku „obědu zdarma“ silně podporuje. Kandidáti při volbách svádí voliče širokou nabídkou dáreků, kterými po volbách doplní již existující politickou nadílku.

Jak P. J. O'Rourke vtipkuje v úvodu kapitoly, nejdražším obědem je ten zdarma. V reálném světě musí vždy někdo pracovat, aby zaplatil za všechny možné benefity, které ostatní dostávají – a tím „někým“ není Stát. Státy mohou poskytovat pouze to, co dříve někomu sebraly

přímým zdaněním pracujících, kteří vytvářejí hmatatelné statky, či nepřímým zdaněním všech – včetně důchodců – pomocí dodatečné tvorby „fiat“ peněz.⁸ Státy mohou také používat vypůjčené peníze, čímž posilují svou budoucí závislost na přímém či nepřímém zdanění, ke kterému bude muset dojít, mají-li být dluhy splaceny. Hloubka a rozsah státních machinací jsou jen těžko představitelné. Je téměř nemožné spočítat celkovou peněžní hodnotu všech „obědů zdarma“. Největší zrůdností však nejsou ztráty způsobené vybranými daněmi, ale postupná degenerace příjemců státních obědů zdarma – místo toho, aby jim štedré dary pomohly postavit se na vlastní nohy, jsou vábeni do pasti závislosti.

⁸ Slovo „fiat“ vyjadřuje platnost nařízením - v tomto případě ve vztahu k penězům. Vlády vytvářejí fiat peníze tiskem bankovek a pomocí tvorby bankovních úvěrů.

9

KLAMNÉ VÁBENÍ DEMOKRACIE

*Chudá je mysl, která uvažuje s davem pro jeho početní převahu:
pravda nedbá názoru laicků či souhlasu většiny.
Je větším požehnáním být loajální pravdě navzdory názoru, než být
loajální názoru navzdory pravdě.*
-Giordano Bruno (1548-1600)

Někteří čtenáři by mohli namítat, že určité výroky vyslovené během daného večera pocházely z říše snů a pro svou divokost nemohly ani být myšleny vážně. Jsou však tolik rozdílné oproti tomu, co každý den slyšíme z úst politiků, médií a zájmových skupin? Například myšlenka, že by nikomu nemělo být dovoleno vlastnit jachtu, se v principu nijak neliší od daně z luxusu zavedené roku 1990, která postihla právě vlastníky jachet. Společným principem je upření svobody nakládat s vlastními prostředky tak, jak uznají konkrétní jedinci za vhodné. Další vyslovená myšlenka, tj. že by zaměstnavatelům nemělo být dovoleno propustit zaměstnance za účelem dosažení vyššího zisku, stojí na stejném principu jako četné federální a státní regulace, které omezují svobodu podnikatelů spravovat své podniky dle vlastního uvážení.

Demokracie svou samotnou podstatou vybízí každého ke strkání nosu do cizích záležitostí. Téměř každý den se mě někdo ptá na názor ohledně toho, co bychom „my“ (ono královské „my“) „měli udělat“ s tou či onou osobou, organizací či skupinou, ačkoli se mě a ani tazatele nic z toho osobně netýká. S čím bychom si

měli dělat starosti, není ani tak odpověď, jako samotná otázka, která bývá pokládána tak často – samozřejmě s notnou dávkou pocitu samolibé demokratické odpovědnosti – že téměř každý aspekt lidského života je dnes pokládán za veřejnou záležitost.

V demokracii má každý z nás podíl na rozhodování o tom, jak mohou druzí žít svůj život; řídit své podnikání; koho mohou zaměstnat; jakou vyplácet mzdu; jakou účtovat cenu; co, kde, kdy a kolik mohou prodávat či nakupovat; co mohou vyučovat; co a kde mohou kouřit, pít a jíst; co si mohou na zahradě zasadit; jaké léky mohou užívat; jaký dům a kde si mohou postavit; co mohou tvrdit; jak a kde mohou praktikovat náboženství (a jaké náboženství to může být); kam mohou jít; kde mohou žít; jak mohou umřít; s kým a jak se mohou věnovat sexu; koho si mohou vzít a s kým se mohou stýkat. Toto vměšování se stále stupňuje, jak každým dnem přibývají příkazy typu „můžeš toto“ a „nesmíš tamto“.

Jen v roce 2004 přibylo v americkém Federálním registru neuvěřitelných 78 851 stránek nových regulací, návrhů na nové regulace a exekutivních nařízení. A co je ještě více k neuvěření: jedná se pouze o roční přírůstek, který nijak nevybočuje z průměru posledních deseti let. Objem federálních, státních a municipálních regulací dosáhl míry, kdy je doslova každý lidský čin podroben dohledu toho či onoho vládního úřadu.

Ačkoli je pravda, že velké množství z těchto regulací je zaváděno na popud pachatelů dobra, kteří nám upřímně chtějí vnutit své představy o morálce a spravedlnosti, stejně tak je i spousta nové regulace zaváděna vlivem tlaku zájmových skupin, které se snaží dosáhnout privilegií a ochrany před konkurencí. Odbory, zemědělci a další profesionální lobbisté disponují vyjímečnými schopnostmi protlačit své požadavky schvalovacím procesem.⁹

9 Nevládní organizace Center for Responsive Politics vykazala během

V roce 2005 bylo ve městě Washington registrováno 34 785 lob-
bistů - dvakrát více než o pouhých pět let dříve.¹⁰ Firmy a další
instituce najímají tyto experty k tvorbě zákonů, úpravě regulace
a obecné snaze dosáhnout zvláštních výhod, které jim umožní
obejít, oslabit či zakázat konkurenci.

V duchu „spravedlivého obchodu“ bylo zavedeno již 8 757 cel
a bezpočet různých kvót na dovoz do Spojených států.¹¹ Cla pe-
nalizují spotřebitele tím, že je nutí platit vyšší ceny za zahraniční i
domácí zboží. Tyto vyšší ceny zaplacené domácím výrobcí mají
stejný efekt jako dotace, které vláda také s oblibou používá na
ochranu výrobců a zemědělců před zahraniční konkurencí. Jen
samotné zemědělské dotace dosáhly v letech 1995 až 2006 výše
177 miliard dolarů.¹² Podle *Farmer's Weekly Report* je výroba so-
jových bobů ze 70 % dotována americkou vládou. A jak se dá
očekávat, tato možná nezamýšlená, ale velice lukrativní pobídka,
vedla k 25% nárůstu americké sojové produkce od roku 1998. Jak

roku 2006 příspěvky na federální politické kampaně ve výši 1,6 miliardy
dolarů. Odbory vykázaly dalších 66 milionů, AARP 23,2 milionu, země-
dělci 88,6 milionu.

10 Jeffrey H. Birnbaum, „The Road to Riches Is Called K Street - Lob-
bying Firms Hire More, Pay More, Charge More to Influence Govern-
ment,“ *Washington Post*, 22. června 2005.

11 James Bovard, *The Fair Trade Fraud, How Congress Pillages the Consumer
and Decimates American Competitiveness* (New York: St. Martin's Press, 1991),
str. 7.

12 Environmental Working Group, *2006 Farm Subsidy*. <http://farm.ewg.org/farm/region.php?fips=00000>.

je vidět na rozsáhlém množství rozličných kvót, cel a dotací, zís-
kat si na míru šitou regulací není v demokratické republice žádný
problém, protože k tomu stačí přesvědčit pouze jednoho či dva
politiky. Zajetí systému typu „já na bráchu, brácha na mě“ se pak
v politických kuloárech již postará o zbytek.

Vzhledem k tomu, že se každý prezident, senátor či poslanec
snaží zapsat do historie, se nemůžeme divit každoroční záplavě
nových „zákonů“ (či spíše legislativních úprav). Téměř každá
aktivita je dnes podrobena místní, státní či federální regulaci.
Jen během legislativního roku 2006 bylo v Kalifornii sepsáno
4 929 nových zákonů (1 853 v Senátu a 3 076 ve Shromáždění);
1 172 jich bylo přijato a guvernér vetoval pouhých 262. V poslední
den daného legislativního roku předseda Shromáždění hrdě pro-
hlásil: „Myslím, že se uplynulý legislativní rok stane významným
historickým milníkem.“

Regulace jsou patrně větším zásahem do svobody a prosperi-
ty než daně. Stejně jako zavedení nových daní, regulace odvá-
dí lidskou energii od produktivního jednání k neproduktivnímu
jednání. Společnost tak ztrácí produktivní schopnost úředníků,
kteří se věnují tvorbě a vynucování regulace, profesionálních kon-
zultantů, kteří radí regulovaným subjektům, a v neposlední řadě je
snížena produktivita i samotných regulovaných subjektů. Téměř
každá větší americká společnost zaměstnává armádu právníků,
účetníků a konzultantů, kteří se věnují činnosti nekonečného
zkoumání věčně se měnícího stohu regulací. Úkolem takového
oddělení je rozpoznat, která regulace se týká dané firmy, přeložit
danou regulaci do srozumitelného jazyka a doporučit vedení fir-
my adekvátní kroky.

Neustále rostoucí břímě regulace je však vyvažováno lidskou
houževnatostí a vynalézavostí. Lidská povaha umožňuje nalézt
inovativní způsoby, jak se vyhnout plnému dopadu úřednických

příkazů. Někteří lidé nalézají mezery v zákonech, jiní se věnují aktivitám v „šedé zóně“, kde je možnost vynucování regulací nejasná, a další již působí naprosto mimo dosah regulační ruky Státu. Je však stále třeba pamatovat na to, že veškerá aktivita věnovaná na přizpůsobení či obcházení regulace představuje energii odkloněnou od produktivního jednání, s čímž se pojí odpovídající snížení produkce hodnotného zboží a služeb a zvýšení spotřebitelských cen.

Každý demokratický stát se nevyhnutelně a přirozeně přibližuje stavu „tragédie obecní pastviny“¹³, kdy každý občan usiluje o získání stále většího podílu na státních zdrojích. Protože jsou tyto prostředky v demokracii předmětem veřejného vlastnictví, má každý právo nárokovat si svůj podíl. Čistí příjemci (černí pasažéři) tak mají stejný nárok jako čistí plátcí. Namísto ostrakizace se černým pasažérům dostává *práva nárokovat* si své dávky. Tyto dávky jsou obhajovány jako „práva“ (aktivní práva) a jsou kladeny na roveň přirozeným právům (pasivním či nezczitelným právům). Aktivní právo je nárok na cizí život, zatímco podstatou přirozeného práva je nedotknutelnost života druhého člověka. Nárokování čistého příjmu z veřejných prostředků, jako je prosazování zdravotnictví zdarma, je tak popřením přirozeného práva, protože je činěn nárok na plody práce druhého člověka.¹⁴ Slavný

13 Garrett Hardin popularizoval koncept „obecné pastviny“ v článku vydaném v časopise *Science* roku 1968. Znalost daného konceptu však může být pozorována i u Aristotela, který pravil: „Protože tomu, co je společné velkému množství lidí, je věnována ta nejmenší péče. Každý dbá především na svůj vlastní zájem, málokdy však na zájem veřejný; a to pouze tehdy, je-li osobně dotčen“ (*Politics*, 1261, b34).

14 Tím netvrdím, že přirozená práva existují; danému konceptu nepřikládám valného významu, ačkoli mnoho libertariánů na něm zakládá svou

francouzský politický ekonom Frédéric Bastiat (1801-1850) trefně vystihl situaci, když popsal stát jako velkou fikci, pomocí níž se každý snaží žít na úkor všech ostatních.

Tímto nechci obviňovat jedince, kteří se rozhodli využít demokratický systém k získání privilegií a zdrojů. Snaha obstarávat si zdroje s co nejmenšími náklady je naprosto racionální. Demokratický systém jednoduše nabízí některým jedincům atraktivní cestu k získání zdrojů vyráběných ostatními, přičemž daní jedinci při tom vynaloží nulové či minimální náklady a nemusí ani vynaložit žádné úsilí na poskytnutí protiplnění. Bez silné ruky Státu za zády by se přitom tito jedinci odebrání zdrojů od ostatních patrně nevěnovali, jelikož by se jednalo o riskantní a nákladný projekt.

Když ve společnosti chybí možnost potrestat (či ostrakizovat) černé pasažéry, omezí nejproduktivnější členové společnosti své úsilí na úroveň průměru.¹⁵ Platnost takového fenoménu demotivace je možno doložit mnoha přirozenými experimenty z bývalého Sovětského svazu. V rámci sovětské ekonomické politiky byla

argumentací ve prospěch svobody. Přirozená práva implikují privilegium, které jsou ostatní povinni respektovat. Osobně se domnívám, že život jedince je jeho vlastní odpovědností, stejně tak jako získání si respektu druhých k tomuto životu. Ideálním způsobem, jak si získat tento respekt je respektovat život a majetek druhých. Argumentace „právem“ přichází na řadu obvykle tehdy, když nejsme schopni přesvědčit druhé rozumnými argumenty. Důraz na přirozená práva navíc otevírá cestu k požadavku obdobného respektu k jakýmkoli dalším domnělým právům.

15 Viz Ernst Fehr a Simon Gächter, „Cooperation and Punishment in Public Goods Experiments,“ *American Economic Review* 90, no. 4 (2000): 980-94.

znárodněna veškerá zemědělská půda a zemědělci byli donuceni organizovat se do družstev. Sověti ovšem zároveň povolili soukromé vlastnictví u třech procent kolektivizované půdy, takže některé rodiny mohly pěstovat potraviny pro vlastní potřebu a přebytky prodávat. Odborné odhady uvádějí, že tato soukromě vlastněná půda vytvářela jednu třetinu veškeré zemědělské produkce v Sovětském svazu.¹⁶ Tyto drobné pozemky tak zachránily mnoho Rusů od hladomoru. Není žádným velkým překvapením, že největší hladomor lidské historie zažila Čína následkem kolektivizace veškeré zemědělské půdy; dle statistik zemřelo v letech 1958-1962 minimálně třicet milionů lidí hladem.¹⁷

Období hladomorů následující po kolektivizaci zemědělství jsou příkladem „tragédie obecní pastviny“, kdy každý člověk získává stejný podíl na celkové produkci bez ohledu na vlastní produktivní příspěvek. Původní američtí kolonisté rovněž zakusili během prvních několika let v Americe tuto tragédii, když shromažďovali úrodu do společného vlastnictví. V roce 1623, když byla úroda nízká a hrozil hladomor, se kolonisté rozhodli zemědělskou půdu rozdělit na soukromé parcely; každá rodina tak získala, co si vypěstovala. Již toho samého roku byla výsledkem bohatá sklizeň a oslava, která se zapsala do historie jako Den díkuvzdání.¹⁸

16 C.A. Knox Lovell, „The Role of Private Subsidiary Farming during the Soviet Seven-Year Plan, 1959-65,“ *Soviet Studies* 20, no.1 (1968): 46-66.

17 J. Becker, *Hungry Ghosts: Mao's Secret Famine* (New York: Free Press, 1997).

18 Gary Galles, „Property and the First Thanksgiving,“ 2004, <http://www.mises.org/story/1678>; Benjamin Powell, „The Pilgrims' Real Thanksgiving Lesson,“ *Charlotte Observer* and *The San Diego Union-Tribune*, 25 November 2004.

10

BOHATSTVÍ TVOŘÍ BOHATSTVÍ

Lidé, kteří přišli k bohatství pomocí poskytování zboží a služeb, jež si ostatní dobrovolně zakoupí, osvobodili celé zástupy od přirozeného stavu chudoby a hladu. Aby člověk vydělal bohatství, musí nabízet zboží či služby, které ostatní lidé považují za hodnotnější než určité množství peněz, kterého se při směně vzdávají.¹⁹ Z jedince, který vyrobí a prodá milion zařízení milionu lidem při ceně jednoho dolaru za zařízení, se stane milionář. Každý z jeho zákazníků však – skrze nákup zařízení – získá něco víc než hodnotu jednoho dolaru. Proč? Jednoduše proto, že pokud by zákazník nepovažoval hodnotu zařízení za vyšší, než je hodnota jednoho dolaru, pak by si zařízení vůbec nekoupil. Získaná hodnota je zcela subjektivní. Pokud však každý zákazník pocítuje po nákupu zvýšený prospěch ve výši alespoň jednoho dolaru, pak celá skupina zákazníků získala za své peníze bohatství ve výši alespoň jednoho milionu dolarů.

Protože získávání bohatství na trhu je závislé na hodnocení nabízeného zboží a služeb druhými lidmi, znamená větší příjem jednoho člověka rovněž větší pocítované bohatství (blahobyt) druhého člověka. Tato nezbytná dvoustrannost ve zvýšení bohatství je přítomna i při směně práce za mzdu. Hodnota práce je pro

19 Bohatství je vydělané, pokud k němu daný jedinec přišel pomocí dobrovolné směny, zatímco bohatství získané pomocí podvodu, vydírání, krádeže či jiné nedobrovolné interakce je bohatství ukradené.

zaměstnanec nižší než vydělaná mzda, zatímco pro zaměstnavatele je tomu naopak. Jak zaměstnanec, tak zaměstnavatel se tedy stávají bohatšími, než kdyby ke směně nedošlo.

Je samozřejmě pravda, že očekávání zúčastněných stran se nemusí vždy naplnit. Mezi běžné příklady takové situace patří například nákup auta, u kterého se ukáže, že je to „kraksna“; ranní bédování nad posledním panákem předešlého večera; nákup akcie, která později ztratí většinu hodnoty; či přijetí zaměstnání, které nás po určité době přestane naplňovat. Ve všech případech jsme však *v daný čas* považovali směnu za přínosnou pro náš blahobyt.

Když před sebou máme tok peněz plynoucích od jedné osoby k druhé, většinou vnímáme pouze příjem prodávajícího, nikoli kupujícího. Vlády se rovněž soustředí pouze na prodávající, když užívají termínů *negativní* a *pozitivní platební bilance* vztahující se k nákupům a prodejm z a do zahraničí. Když však něco koupíme – auto, počítač, oblek, či šaty – tak máme mnohem větší potěšení ze zakoupené věci, než kdybychom si utracené peníze ponechali. Samotné slovo „obchod“ je synonymem pro dobrovolnou směnu a tím pádem i „pozitivem“ pro každou ze zúčastněných stran.

Vykazované schodky a přebytky v obchodní bilanci jsou věcí fikce, protože kdyby jeden z obchodníků chápal transakci jako deficitní, nikdy by k žádnému obchodu nedošlo. Pouze nemožnost započíst všechny převody peněz za poskytnuté služby mezi zúčastněnými obchodními partnery může budít zdání nevyrovnané bilance. Když si od prodáváče přes ulici koupím bochník chleba, nenazveme tuto transakci za nevyrovnanou, tj. pozitivní pro prodáváče a negativní pro mě. Pokud však na ulici mezi mnou a prodáváčem vede státní hranice, pak bude můj nákup považován za deficit obchodní bilance pro mou zemi a přebytek pro zemi prodáváče.

PENÍZE - CO JE TO?

Poněvadž se veškeré výroky onoho bujného večera do určité míry týkaly peněz, pojďme se podívat, čím vlastně peníze jsou. V dnešní době disponují vlády monopolem na peníze, tak tomu však vždy nebylo. Peníze vznikly jako prostředek pro usnadnění obchodu v době, kdy dělba práce nahradila soběstačnost a barter²⁰ začínal být nepraktický kvůli zvětšujícímu se objemu dostupného zboží a služeb. Jako peníze začaly být používány rozličné předměty, které byli prodejci ochotni přijímat za své zboží a u nichž bylo pravděpodobné, že je přijmou ve směně i další lidé. Mezi tyto prvotní formy peněz patřily mušle, tabák, sůl, koření a kovy.

Ve společnosti bez peněz by každý výrobce musel hledat druhého výrobce, který nabízí to, co první výrobce poptává, a poptává, co první výrobce nabízí. Jen při splnění těchto podmínek mohou lidé ve společnosti bez peněz obchodovat. Při použití peněz jako prostředku směny stačí, když daný výrobce pouze najde člověka, který od něj chce nakoupit. Čas, který je pomocí peněz ušetřen, může být věnován výrobě více zboží a služeb.

Pro ilustraci užitečnosti peněz mějme příklad, kde Jan chová slepice pro vejce a Pavel pěstuje obilí. Pokud chce Jan Pavlovo obilí, avšak Pavel nechce Janovy vejce, může Jan dát Pavlovi jiné zboží, například hřebíky. Pavel poté bude moci směniti hřebíky

²⁰ Barter = přímá směna zboží/služby za zboží/službu. (pozn. překl.)

za mléko, pokud mlékař nebude chtít Pavlovo obilí. A konečně mlékař může hřebíky směnít za Janovy vejce. Možnost nepřímé směny umožňuje všem stranám uspokojit své preferované potřeby - v daném případě Jan obdrží obilí, Pavel dostane mléko a mlékař získá vejce.

V dobrovolné směně si každá strana cení více toho, co získala, než čeho se v rámci směny vzdala. Jinými slovy, když Pavel přijme za obilí hřebíky, cení si daného množství hřebíků více, než daného množství obilí. Obdobně Jan pokládá dané množství obilí za hodnotnější, než dané množství hřebíků.

Jan by také mohl Pavlovi místo hřebíků nabídnout dlužní úpis. Stejně jako předtím, Pavel netouží po vejcích, ale dlužní úpis přijme, protože ví, že za dlužní úpis může získat Pavlova vejce, která mají pro druhé lidi vysokou hodnotu. Pavel tedy použije Janův dlužní úpis ve směně s mlékařem. Dlužní úpis může být takto použit mnohokrát, až si jej nakonec někdo nechá proplatit tím, že zajde za Janem a vybere si stanovené množství vajec.

Míra ochoty přijmout Janův úpis závisí na Janově reputaci. Čím vyšší má Jan reputaci, tím spíše bude jeho úpis ve směně přijímán. Pokud Jan selže při vyplácení úpisu (zbankrotuje), jeho reputace se sníží a příště bude muset opět obchodovat pomocí přímé směny. Řekněme však, že Jan své závazky vždy plní a poctivě proplácí každý úpis, kdykoli je o to požádán. Postupně se jeho úpisy stanou tak spolehlivé, že pouze menšina držitelů žádá o proplacení. V takové situaci se Jan dostává do pokušení vypsát více úpisů, než kolik jich může výrobou vajec proplatit. Jan tak učiní a vypíše úpisy na čtyřikrát více vajec, než kolik jich skutečně má.

Takový systém nejprve budí zdání, že funguje jak má, protože každý, kdo chce, dostane svá vejce. Jan žije bohatým životem – ve skutečnosti čtyřikrát bohatším než dříve, protože od ostatních

získává čtyřikrát více zboží. Jelikož si nyní Jan užívá život o tolik bohatší, než by mu umožňovaly jeho produkční schopnosti, musí zbytek společnosti žít naopak chudším životem, jelikož značnou část jejich produktivity odčerpává Jan.

Jak se Janovy dlužní úpisy stávají stále populárnější jako prostředek směny, stále méně lidí si je nechává od Jana proplatit. Jan tedy zvýší poměr úpisů vůči vejcím na rovnou stovku. Jan si nyní užívá velice opulentní životní styl, ačkoli k bohatství společnosti přispívá velice malým dílem. Společnost není s vyšším počtem obíhajících nevyplacených úpisů o nic bohatší, protože nikdo nekonzumuje ona vejce, kterými jsou úpisy nominálně kryty. I když si členové dané společnosti nakonec uvědomí, že Jan nemůže v žádném případě vyplatit všechny obíhající úpisy, budou stále přijímány ve směně s vírou, že je přijme i někdo další.

Jan nakonec přestane na úpisech užívat slovo „vejce“, aby tak postupně vystrnadil myšlenku, že jsou úpisy směnitelné za vejce - neboli aby zamezil „vaječné panice“, tedy náhlému požadavku všech držitelů o proplacení. Stejně jako u ostatních statků i u dlužních úpisů platí, že čím větší je nabízené množství, tím nižší je jejich tržní cena. Zatímco tedy před dávnou dobou pořídil člověk za jeden úpis s nominální hodnotou tuctu vajec celý galon mléka, v současné situaci za tento úpis pořídí pouze poloprázdnou sklenici mléka.

Nyní si asi říkáte: „Jan se chová stejně jako vláda.“ Ne tak docela. Jako vláda by se Jan choval, pouze kdyby zamezil ostatním ve vydávání vlastních dlužních úpisů a donutil celou společnost používat pouze vlastní dluhopisy. Na volném trhu by úpisy, jaké tvoří Jan, čelily stále silnější konkurenci a lidé by se jich začali zbavovat mnohem dříve, než by došlo k masivní inflaci popsané výše. Jak upadá důvěra v emitenta úpisů, chopí se příležitosti konkurence. Všichni konkurenti se pak snaží přesvědčit veřejnost

o tom, že jejich úpisy jsou - na rozdíl od Janových úpisů - kryty hodnotnou komoditou, kterou vyplatí na požádání.

V současnosti není na světě vlády, která by emitovala peníze směnitelné za cokoli hodnotného. Americké dolary byly dříve dlužnými úpisy směnitelnými za zlato. Jak však vláda tiskla stále více a více peněz bez adekvátního navýšení zlatých rezerv, přinutila nakonec sama sebe směnitelnost zrušit a vyhnout se tak panice lidí snažících se směniti dolary za zlato. Roku 1933 tak americká vláda prohlásila vlastnictví zlata americkými občany za protizákonné, čímž porušila svůj dřívější slib o směnitelnosti dolaru. Roku 1971 vláda rovněž odstoupila od slibu směnitelnosti ve vztahu k zahraničním institucím. Od té doby není americký dolar směnitelný vůbec za nic; jedná se o peníze ze zákona, které musí být americkými občany vždy přijímány k vyrovnání jakéhokoliv dluhu.²¹

Jak jsme viděli, člověk emitující úpisy bez patřičného krytí žije z plodů práce ostatních lidí, aniž by sám přispíval k bohatství společnosti. Ve výše uvedeném příkladě je Jan černým pasažérem, užívajícím si bezpracný zisk. Vlády činí to samé. Vydávání peněz vynucených zákonem je jednoduše dalším způsobem odsávání bohatství, stejně jako daně či cla.

S tím, jak vlády vydávají stále větší množství zákonem vynucených peněz, snižuje se postupně hodnota každé peněžní jednotky, což poškozuje obzvláště lidi s úsporami – zejména pak seniory, kteří si celý život spořili na starobní odpočinek. Peníze,

²¹ Kontinentální kongres poprvé autorizoval tisk papírových peněz za účelem financování americké revoluce. Bez krytí zlatem či stříbrem se tento kontinentální dolar stal brzy téměř bezcenným. V angličtině se tak dodnes používá výraz „nestojí to ani za Continental“.

které si odkládali během celého života, se jim znehodnotí natolik, že si mnozí ani nemohou dovolit přestat ve stáří pracovat.

Svým ničivým dopadem na starší část populace je proces neustálého zvyšování zásoby vynucených peněz jednou z nejohavnějších forem zdanění. Bez inflace peněžní zásoby by se cena zboží pod vlivem nových technologií a konkurence postupně snižovala; úspory by tak získávaly vyšší kupní sílu a plány na poklidný odpočinek by byly mnohem reálnější.

12

PENÍZE NEJSOU PROSPERITA

Ačkoli peníze zvyšují efektivnost při směně zboží a služeb, samy o sobě peníze prosperitu netvoří. Prosperita je vytvářena výrobou zboží a poskytováním služeb, kterých si lidé cení. Pokud by americká vláda natiskla a rozdala 1 milion dolarů každé americké domácnosti (celkem tedy zhruba 100 bilionů), žili bychom poté lepším životem? Je-li odpovědí „ano“, proč nevěnuje vláda každé domácnosti rovnou miliardu dolarů? Patrně je vám jasné, že je s tímto návrhem něco v nepořádku – co však konkrétně?

Pojďme prozkoumat tezi, že peníze nerovnájí se prosperitě, na příkladu společnosti o pěti členech. V této společnosti máme výrobu, obchod a peníze. Pro jednoduchost předpokládejme, že každý člen vyrobí za určité období 20 jednotek zboží a každá jednotka zboží má pro všechny členy společnosti stejnou subjektivní hodnotu. Prosperita (bohatství) dané společnosti je tedy 100 (5x20) jednotek zboží. Nyní dáme každému členovi 1000 dolarů. Bez ohledu na tyto peníze zůstává celkové množství bohatství ve výši 100 jednotek zboží, přičemž každý člen přispívá produkcí 20 jednotek. Dokonce i když dáme každému milion dolarů, stále bude společnost vyrábět 100 jednotek zboží - jinými slovy, prosperita se nezmění. Jediný efekt je, že v prvním případě se bude každá jednotka zboží rovnat 50 dolarům, zatímco v druhém případě to bude 50 000 dolarů.

Během německé hyperinflace ve 20. letech byl milionář ve skutečnosti chudásem. Vládní tiskárny peněz pracovaly na plné obrátky, dvacet čtyři hodin denně. Známa fotografie člověka pře-

vážejícího peníze na kolečku z roku 1923 ilustruje bezcennost německé marky v této době. V roce 1914 byla marka kryta zlatem a odpovídala jedné čtvrtině amerického dolaru; roku 1923 měla marka hodnotu jedné biliontiny amerického dolaru. Protože vlády jsou vždy v pokušení vytvářet papírové peníze, jak se jim zlíbí, a nakupovat tak cenné zboží s téměř nulovými náklady, někteří ekonomové navrhuji jako protilek peníze kryté zlatem či jiným aktivem se stabilní hodnotou. S krytými penězi by vlády musely získávat zdroje pouze pomocí daní a cel.

Ani používání zlata jako peněz nám však nepřinese oběd zdarma. Bez ohledu na formu či množství peněz, bohatství konkrétního člověka vždy závisí na jeho produktivních schopnostech a prosperita společnosti je limitována souhrnem produktivního úsilí jednotlivých členů. Kdyby na Zemi přistál (malou rychlostí!) meteorit z čistého zlata a každý člověk by z něj obdržel stejný podíl, nikdo z nás by nebyl o nic bohatší (nepočítáme-li užití zlata v uměleckém a elektronickém průmyslu). S náhle zvýšenou zásobou zlata by jednoduše vyšel večerní oblek na kilogram (32,15 unce) zlata, zatímco před dopadem meteoritu by ten samý oblek vyšel na jednu unci. Finanční bohatství měříme pomocí toho, co si za peníze můžeme koupit; nikoli podle samotného množství peněz.

13

NESMYSLNÉ UKAZATELE

ROZDÍLU V PŘÍJMECH

Média nás dnes a denně zaplavují zavádějícími zprávami a statistikami. Co vůbec znamená ono oblíbené „Chudí se stávají chudšími a bohatí bohatšími“? Znamená to, že chudí jsou chudší než byli dříve, zatímco bohatší jsou bohatší než dříve? Pokud ano, data tuto tezi vyvrací. Stav lidstva jako celku se neustále zlepšuje s tím, jak roste životní standard v každém kvintilu.^{22, 23} Ani agregovaná statistika nám však nedává ucelený pohled na věc.

Americký úřad pro sčítání lidu uvádí, že lidé v nejvyšším kvintilu mají podíl zhruba ve výši 50 procent na celkových příjmech v ekonomice, zatímco lidé v nejnižším kvintilu vydělávají pouze 3,5 procenta. Při letmém pohledu na tyto statistiky tak získáme dojem, že 20 procent obyvatel získává 50 procent z celkových příjmů. Chyba! Tato data jsou totiž sestavována po domácnostech a v nejvyšším kvintilu se nachází mnohem více pracujících než v nejnižším kvintilu - jmenovitě 70 milionů proti 40 milionům. Lidé

22 Kvintil je rozdělení společnosti do pěti stejných částí podle příjmu od nejnižšího (první kvintil) do nejvyššího (pátý kvintil).

23 Julian Simon, *The State of Humanity* (Cambridge, Mass.: Blackwell Publishers, 1995)

v nejvyšším kvintilu mají v průměru vyšší dosažené vzdělání a pracují o třetinu více hodin než lidé v nejnižším kvintilu, z nichž je mnoho zaměstnáno pouze na částečný úvazek.²⁴ To samozřejmě není žádným překvapením; většina lidí chápe, že vzdělání a pracovitost napomáhají dosáhnout většího bohatství.

Když slyšíme zprávy o chudých v nejnižším kvintilu, pravděpodobně si představíme neměnnou skupinu lidí. Avšak kolik z nás, kteří se nyní ve středním věku v tomto kvintilu nenacházíme, bylo v mládí jeho součástí? Pravděpodobně většina. Údaje o příjmech pocházejících ze sčítání lidu jsou zavádějící, protože se jedná o pouhý jednorázový pohled zmrazený v čase. Příjmová statistika nezohledňuje populační mobilitu, tedy neustálé pohyby lidí z jedné vrstvy do druhé.

Ze statistiky s jistotou víme, že lidé tvořící nejnižší příjmový kvintil jsou v průměru mnohem mladší než lidé z vyšších příjmových skupin. Představme si myšlenkový experiment, ve kterém každá osoba začíná svůj dospělý život v nejnižším příjmovém kvintilu a s přibývajícím věkem se plynule posouvá do vyšších úrovní.²⁵ Pokud by tomu tak bylo i ve skutečnosti, nevypovídala by příjmová nerovnost vůbec o ničem. Čím plynulejší je příjmová mobilita, tím menší význam má poukazování na příjmové rozdíly. Jak mobilní tedy ve skutečnosti jsme?

24 Robert Rector and Rea Hederman, Jr., „Two Americas: One Rich, One Poor? Understanding Income Inequality in the United States, Heritage Foundation,“ www.heritage.org.

25 Glen Whitman, ECON 309, Spring 2007, Lecture #13: Economic Myths and Reality. Obsah přednášky k nalezení na <http://www.csun.edu/~dwg61315/econ309.html>

Studie z University of Michigan, která hodnotí data z panelové studie příjmové dynamiky, konstatuje, že pouze 5 procent z lidí, kteří byli v roce 1975 v nejnižším kvintilu, se jich v tom samém kvintilu nacházelo v roce 1991. K danému roku se většina (59,3 procent) přesunula do dvou nejvyšších kvintilů (30,3 procent a 29 procent) a větší část zbylých (30,3 procenta) obsadila další dva kvintily (14,6 a 21 procent). Studie zjistila rovněž opačnou mobilitu, když přes jednu třetinu jedinců z nejvyššího kvintilu z roku 1975 pokleslo k roku 1991 do nižšího kvintilu. Během kratšího časového úseku (1979-1988) vykázalo v podobném duchu americké ministerstvo financí, že pouze 14,2 procent lidí setrvalo v nejnižším kvintilu, zatímco 39,7 procent postoupilo do nejvyšších dvou kvintilů (25,3 a 14,4 procent). Je tedy zavádějící, když se pouze podíváme na současné podíly jednotlivých kvintilů na celkovém příjmu a vyvodíme z toho, že „Bohatí zbohatli a chudí zchudli.“ Proč? Protože skladba chudší části společnosti se v průběhu času mění a ti, kdo jsou chudí dnes, nemusí být chudí zítra (a to samé platí i pro bohaté).²⁶

Ačkoli lidé z vyšších kvintilů dosahují vyšších přírůstků než lidé z nižších kvintilů, všechny kvintily vykazují přírůstky v reálných příjmech - což je dobrá zpráva, jelikož to znamená, že jsme všichni na cestě za větším bohatstvím.

Bez ohledu na tyto fakta se však pojďme zaměřit na problematiku „finanční nerovnosti“. Ačkoli je výrok „Chudí chudnou a bohatí bohatnou“ prokazatelně mylný, je založen na přesvědčení, že společnost by se měla lépe při menších či žádných rozdílech v příjmech. Vyvrácení tohoto přesvědčení má větší společenský a ekonomický význam, než vyvrácení samotného výroku statistické

26 Ibid.

kými fakty. Hlavní otázka tedy je: „Byla by na tom společnost lépe bez příjmových rozdílů?“

Lidé argumentující, že se příjmové rozdíly „zhoršují“, svým slovníkem naznačují, že je ve společnosti něco špatně a musí to být napraveno. John Kenneth Galbraith chápal tento zvětšující se rozdíl mezi bohatými a chudými jako morální zločin. Vyjádření tohoto typu naznačují, že pokud by bohatí byli méně bohatí, tak by také chudí byli méně chudí. To je však omyl. Omyly tohoto typu jsou vděčným novinářským tématem a velice často je využívají rozličné lobbistické skupiny při požadování dalších sociálních programů pro chudé a vyšších daní pro bohaté.

Získávání bohatství není hrou s nulovým či negativním součtem. Pokud Josef získá 1 X a Tomáš získá 10 X, co může Josef učinit, aby měl 2 X? Musí Josef okrást Tomáše či někoho jiného? Samozřejmě že ne. Důležité je, co může Josef udělat pro zvýšení své produktivity. Josef může získat klidně 20 X bez snížení Tomášova bohatství – či bohatství kohokoli jiného. Nezáleží na tom, zda ostatní dostanou více X. Jejich příjem nijak nebrání v tom, aby bohatnul i Josef.

Josefovy příjmy se zhorší, když vydělá méně X a naopak se zlepší, když vydělá více X; vůbec přitom nesejde na tom, kolik X vydělává Tomáš. Termíny „zlepší“ a „zhorší“ přitom vůbec nepoužíváme k označení příjmových rozdílů mezi lidmi. Tyto termíny dávají smysl pouze při popisu současných příjmů jedince či instituce ve vztahu k předešlým příjmům toho samého jedince či instituce.

14

ZBYTEČNÝ HON ZA EKONOMICKOU ROVNOSTÍ

U některých lidí se můžeme setkat s tvrzením, že trh sice vytváří velké bohatství, ovšem nerovnoměrnost rozdělení tohoto bohatství je nehumánní a nespravedlivá. Trh tak údajně společnosti škodí, a to zvyšováním majetkových rozdílů mezi lidmi. Dle myšlenkových pochodů zastánců tohoto názoru je zapotřebí intervence jedinců s humanitárním cítěním, čímž dosáhneme rovnějšího rozdělení bohatství. Rovnostáři sice vymýšlejí stále nové způsoby, jak vyrovnat majetkové rozdíly, jejich cíl je však vždy ze samé podstaty věci nedosažitelný. Pokusy o rovnoměrné rozdělení bohatství vždy vyústí ve snížení objemu bohatství, bez vlivu na jeho alokaci.

Podle *Výroční zprávy o ekonomické svobodě Fraser Institutu* z roku 2005,²⁷ porovnávající data ze 128 zemí (zahrnujících 93 % celosvětové populace), bylo rozdělení společnosti dané země do jednotlivých příjmových kvintilů mezi roky 1998 a 2002 ve všech zemích téměř totožné, a to bez ohledu na úroveň ekonomické

27 Erik Gartzke, James D. Gwartney a Robert A. Lawson, *Economic Freedom of the World: 2005 Annual Report* (Vancouver, B.C.: Fraser Institute, 2005); www.FraserInstitute.ca

svobody.²⁸ Podle zprávy disponují země s vyšší úrovní svobody vyšším průměrným příjmem na hlavu než země s nižší úrovní svobody. Co je však totožné bez ohledu na průměrnou úroveň příjmu, je procentuální rozdělení bohatství mezi jednotlivé kvintily: na nejnižší kvintil připadlo 6 procent bohatství, na vyšší 11 procent, dále pak 15 procent, 21 procent a v nejvyšší příjmový kvintil disponoval 47 procenty bohatství.

Co nám tyto statistiky sdělují? Zdá se, že rozdělení bohatství do příjmových úrovní podléhá přirozenému trendu a příliš se neliší, ať již se vlády snaží či nesnaží úroveň bohatství vyrovnat. Ačkoli je však procentuální rozdělení do jednotlivých kvintilů všude podobné, absolutní dolarové hodnoty ve vyšších kvintilech jsou dramaticky vyšší u zemí s vyšší úrovní svobody.

Když seřadíme země do kvintilů podle jejich úrovně svobody (od nejméně svobodné po nejvíce svobodné), dostaneme průměrný roční příjem na hlavu zhruba v následujících hodnotách: \$2 000, \$5 000, \$6 000, \$14 000 a \$25 000. Tato čísla nám dávají tušit, že lidé v nejhudším příjmovém kvintilu v nejsvobodnějších zemích vydělávají podstatně více než lidé v nejbohatším kvintilu nejméně svobodných zemí. Ti, kdo usilují o snížení příjmových rozdílů mezi chudými a bohatými pomocí omezování osobní svobody a nucených přesunů bohatství, rozdílů ve skutečnosti nezmenší; pouze sníží reálné příjmy všech členů společnosti, čímž nejvíce poškodí právě chudé. Jinými slovy, každý pokus o vynucení rovnosti vyústí ve zmenšení ekonomického koláče, nikoli však ve změnu relativní velikosti jednotlivých dílů. Bez ohledu

28 Index ekonomické svobody je založen na úrovni osobní volby, svobody účastnit se dobrovolné směny, ochrany života a majetku, práva ponechat si příjem a svobody vstoupit na trh a podnikat.

na absolutní velikost koláče připadá v každé době pětina populace 6 procent koláče, přičemž další pětina disponují 11 procenty, 15 procenty, 21 procenty a 47 procenty.

Relativní příjmová mezera mezi nejnižším a nejvyšším kvintilem bývá vždy okolo 40 procent, absolutní dolarová hodnota této mezery však bude záviset na prosperitě konkrétní země. Když slyšíme zprávy, že se mezera mezi nejnižším a nejvyšším kvintilem zvětšuje, jedná se o absolutní hodnotu. Je to prosté – když se prosperita dané země vyjádřená v dolarech zdvojnásobí a relativní příjmová mezera zůstane stejná, pak se dolarová mezera zdvojnásobí. Dolarová mezera mezi příjmovými úrovněmi se tak zvětšuje s růstem prosperity, ačkoli každá pětina populace získává pořád stejné procento celkového bohatství. Je také důležité zdůraznit, že studie zkoumající příjmovou nerovnost zaznamenávají pouhý statický pohled na ekonomiku dané země a nezmiňují příjmovou mobilitu. Příjmová mobilita, jak jsem zmínil dříve, potírá význam příjmových nerovností, a to bez ohledu na to, zda jsou tyto nerovnosti vyjádřeny v procentech či dolarech.

Ačkoli ekonomické studie z University of Michigan a amerického Ministerstva financí poukazují na vysokou příjmovou mobilitu americké populace do vyšších příjmových kvintilů, nejsem obeznámen s žádnou studií, která by porovnávala úroveň mobility s úrovní ekonomické svobody. Intuitivně se však přikláním k názoru, že vyšší úroveň ekonomické svobody koreluje s vyšší příjmovou mobilitou, protože větší svoboda ponechává jedinci větší část produktu vlastní práce. Svoboda odměňuje úsilí, a tím motivuje jedince k vyšší produktivitě a vyššímu příjmu.

15

NEDOCENĚNÝ VÝZNAM

NEROVNOSTI

Když na trhu někdo zbohatne, ať již jeho bohatství dosáhne jakékoli výše, zlepší se současně situace i někoho jiného.²⁹ V dnešní společnosti, kdy se neustále objevují nové a nové technologie, není nic překvapivého, že průkopníci těchto technologií dosahují astronomických příjmů. Tito novodobí miliardáři mají – přímo či nepřímo – vliv na každého člověka na planetě. Současným a budoucím generacím poskytl užitek, který má nepochybně vyšší hodnotu než miliardové příjmy těchto podnikatelů. Pokud příštích padesát let přinese obdobné technologické skoky jako uplynulých padesát let, můžeme očekávat nárůst počtu miliardářů, čímž vzroste nejen hodnota nejvyššího příjmového kvintilu, ale také užitek nás všech z tohoto technologického pokroku.

Lidé v nižších příjmových kvintilech na tom budou rovněž lépe, protože bohatší příjmové skupiny nemohou bohatnout, aniž by současně nevytáhly nahoru i chudší skupiny – jak jsem uvedl dříve, bohatství tvoří bohatství. Rovnostáři s nárůstem počtu miliardářů vždy naříkají „jak je to smutné“, ačkoli pravda je

²⁹ Když však někdo získá bohatství pomocí nedobrovolné transakce, jako je vybírání výpalného mafii či vybírání daní králem či státem, je na tom vždy někdo hůře.

taková, že čím více je ve společnosti miliardářů, tím lépe na tom daná společnost je. Bohatství miliardářů je odměnou za inovativnost vyjímečných jedinců, kteří zlepšují technologie, vytvářejí a zefektivňují trhy, zvyšují produktivitu a vymýšlejí nové způsoby zábavy.

Některé z těchto superhvězd vytvoří statky, které budou přinášet užitek ještě po staletí po svém vzniku. Jen si představme, kolik jsme získali a generace po nás ještě získají od jednoho vyjímečného muže jménem Ludwig van Beethoven. Kolik bychom mu museli dnes zaplatit, aby byl kompenzován za veškerou radost, kterou nám poskytl a ještě v budoucnu poskytne?³⁰ Dokážeme si vůbec představit život bez úžasných vynálezů Alexandra Grahama Bella, Guglielma Marconiho, bratrů Wrightových, Henryho Forda, Jonase Salka, či Billa Gatese? Tito lidé vysoce obohatili náš život a zaslouží si tak naši vděčnost.

Často slýcháme názor, že lidé s velkým bohatstvím by měli „vracet společnosti“, jako by společnosti snad něco vzali. Takové úvahy vycházejí z chybného chápání toho, jak vzniká finanční bohatství. Bohatí lidé ze společnosti nic nevzali; naopak společnosti poskytlí bohatství o vyšší hodnotě, než kolik si za svůj život sami vydělali.

30 Za možnost užívat si poslech hudby Ludwiga van Beethovena navíc vděčíme technologii reprodukce zvuku, kterou známe od doby vynálezu Thomase Edisona - gramofonu.

16

BOJ PROTI NEROVNOSTI

Zkuste někdy říct člověku sázejícímu loterii: „Když vyhrajete, musíte se o svou výhru s každým podělit, včetně těch lidí, kteří ani nevsadili.“ Zakoupil by si poté tento člověk sázenku? Asi těžko.

Někteří lidé nahlízejí na bohaté jako na někoho, kdo disponuje nespravedlivě velkým podílem bohatství; přitom však opomíjejí vysoké riziko selhání, které bohatí lidé před dosažením bohatství podstoupili. Mnoho jich riskovalo navštěvováním školy, čímž po dlouhou dobu oddalovali příjmovou činnost. Doktorů například podstupují vysoké riziko, když investují téměř třicet let do svého studia, po kterém možná sklídí bohaté plody své investice – a možná také studium nedokončí a léta na škole jim budou k ničemu. Všichni známe úspěšné Gatese, Edisony a Fordy, nikdo však nezná anonymní zástupy Jonesů a Smithů, kteří také zkoušeli uspět, ale marně.

Na každou hvězdu z Hollywoodu připadají tisíce ambiciózních jedinců, kteří sní o vlastní slávě. Když však velkolepost slávy odstraníme ze hry, ztratí tyto tisíce lidí motivaci nás denně bavit svými schopnostmi a tvrdou prací. Když obdobně odstraníme velkolepost bohatství, přijdeme o miliony podnikatelů, vynálezců a průkopníků, kteří již nebudou investovat své schopnosti a úsilí s cílem zlepšit živobytí všech ostatních.

Továrník vlastní několik strojů. Některé z nich pracují lépe a rychleji; je tak logické, že se zřejmě bude o tyto produktivnější stroje lépe starat. To však neznamená, že by měl ostatní stroje zlikvidovat – celková produkce továrny je součtem produkce od

všech strojů. Stejně jako tovární stroje, i někteří lidé jsou produktivnější než druzí. Ať již se produktivita jednoho člověka odvíjí od jeho talentu, budovaných schopností, tvrdé práce či prostého štěstí, je to produktivita všech jedinců dohromady, která udává celkovou produktivitu společnosti. Prosperita společnosti je založená na produktivitě všech jejích členů; bylo by tak iracionální snižovat produktivitu jedinců s větším talentem či schopnostmi, stejně jako by bylo iracionální cíleně poškozovat výkonnější tovární stroje, jen aby všechny stroje vyráběly rovnoměrně.

17

PŘEROZDĚLOVÁNÍ PŘÍJMŮ A BOHATSTVÍ

Ať již jste či nejste milionářem, každý váš vydělaný dolar je od prvního momentu přerozdělen mezi ostatní. K dobrovolnému přerozdělení peněz dochází utrácením, půjčováním (investicemi), či darováním. Ta část peněz, kterou se rozhodnete neutratit, bude užita na základě rozhodnutí někoho jiného.

Peníze samy o sobě neposkytují svému držiteli žádný přímý užitek, dokud nejsou směněny za hodnotný statek. Jinými slovy, pokud nemohou být peníze směněny za něco, čemu jedinec přikládá hodnotu, jsou zbytečné a bezcenné. Je jedno, máte-li dolar či milion dolarů; milionář i žebrák mohou být stejně chudí. Pouze když můžete své dolary směnit za něco hodnotného, pak mají vaše dolary hodnotu.

Pojďme sledovat cestu utraceného dolaru. Když člověk postaví dům, veškeré materiály použité na výstavbu – beton, dřevo, kov, sklo – pocházejí z přírodních zdrojů, které mají nulovou hodnotu, dokud je někdo nepřetvoří do hodnotné věci. Kov v potrubí pochází ze železné rudy, která je nám k ničemu, dokud ji někdo nevykutá ze země, načež ji musí další lidé zpracovat, přetavit do trubek, dovézt na staveniště a nainstalovat. To samé se týká všech věcí v domě – obdobně je nutné přetvořit dřevo na rámy, podlahy a střechu, či písek na okna a zrcadla. Veškeré tyto zdroje jsou ve svém původním, přírodním stavu nepoužitelné jak pro chudáka, tak pro milionáře.

Hodnota přírodních zdrojů je stejná, ať se jedná o malý či velký dům. Jediný rozdíl mezi velkým a malým domem je počet lidí, kteří jsou odměněni za vložení hodnoty do přírodních zdrojů. Obdobným procesem procházejí bezcenné hudební symboly, ze kterých vznikne koncert. Peníze utracené návštěvníky koncertu za vstup jsou rozděleny mezi skladatele, který uspořádal abstraktní symboly unikátním způsobem, a hudebníky, kteří těmto symbolům dali hodnotu pomocí svých nástrojů.

Peníze, které lidé neutratí a vloží do banky, si okamžitě vypůjčí jedinci kupující domy a auta, kteří tak předají peníze těm, kteří svým úsilím učinili bezcenné přírodní materiály hodnotnými. Od momentu výplaty jsou tak všechny naše vydělané peníze rozděleny mezi množství ostatních lidí; tedy až na pár dolarů, které nosíme v peněžence.

Zde se mi opět vybavuje výrok jednoho mého hosta, že by nikomu nemělo být dovoleno vlastnit jachtu. Stejně jako domy, i jachty jsou sestaveny z bezcenných přírodních zdrojů, které získají svou hodnotu pomocí úsilí množství lidí, z nichž každý dostane podíl na kupní ceně – zaplacené vlastníkem jachty. Roku 1990 schválila americká vláda daň z luxusu, která se vztahovala na prodej jachet. Co bychom mohli očekávat jako důsledek tohoto zákona, předpokládáme-li, že lidé jednají ve svém vlastním zájmu? Mnoho potenciálních kupců jachet buďto nákup vůbec neučinilo, či nakoupili v zahraničí. Tvůrci zákona očekávali, že daň zvýší příjmy. Ve skutečnosti se však daňové příjmy (plynoucí od kupců a stavitelů jachet) snížily a některé jachtařské firmy zkrachovaly.³¹ Zákon byl brzy zrušen kvůli silnému odporu, a to nikoli ze strany

31 Elda DiRe, "Luxury Tax (Federal Taxation)," CPA Journal online (Říjen 1991).

nespokojených kupců, ale ze strany zoufalých pracovníků, kteří kvůli přesunu kupní síly do zahraničí (vynuceného novou daní) přišli o práci.

Návrhy volající po vyšších daních způsobují, že je to stát namísto produktivního jedince, kdo rozhoduje o toku peněz. Rozdělení bohatství se tak stává nezávislým na produktivitě příjemce rozdělovaných peněz.

Veškeré peníze jsou neustále přerozdělovány, ať již dobrovolně, vydávajícím jedincem, či státem, který peníze vydávajícímu jedinci sebere. Která z těchto metod přerozdělování je spravedlivější a humánnější? Která je mírumilovnější a vede k větší prosperitě pro větší počet lidí? Kterou metodu redistribuce byste zvolili jako univerzální, již by měla uplatňovat celá společnost?³²

32 Viz John Rawls (1921–2002), *A Theory of Justice* (Boston: Belknap Press, 1971; rev. ed., 1999). Rawlsův „Závoj nevědomosti“ je myšlenkový experiment, ve kterém tento filosof navrhuje, že spravedlivá společnost by měla být založena na takových pravidlech, na nichž se shodnou všichni její členové, přičemž v době rozhodování o těchto pravidlech (v „originální pozici“) nikdo z nich neví, jakých vloh se jim při narození dostane a jak budou na světě úspěšní či neúspěšní.

18

NAJÍMÁNÍ A PROPOUŠTĚNÍ - KDE JE SPRAVEDLNOST?

„Není spravedlivé, že firmy mohou propustit zaměstnance za účelem dosažení zisku,“ tak pravil jeden z mých hostů. Proč někoho firma vůbec v první řadě najímá? Činí tak zaměstnavatel proto, aby dal někomu vydělat na chleba a snížil míru nezaměstnanosti? Jistě že ne! Podnikatelé zakládají podniky v honbě za svým zájmem. A když už firmu založí, nečiní tak ve vakuu. Majitelé firem jsou zejména závislí na zákaznících, kteří jsou *de facto* jejich šéfy, a které musí odlákat od konkurenčních nabídek. Zadruhé podnikatelé musí přilákat zaměstnance tím, že jim nabídnou příjmově či jinak zajímavější nabídku, než konkurence. Jakmile zaměstnance přijmou, musí je udržovat spokojené, jinak se přesunou k jinému zaměstnavateli, u kterého budou spokojenější. Za třetí, podnikatelé musí vyrábět zboží a služby s náklady nižšími, než jsou jeho příjmy od zákazníků.

Protože výše příjmů kolísá podle měnící se tržní poptávky, firmy musí být schopny měnit i své náklady. Kdyby bylo podnikatelům zakázáno snižovat počet zaměstnanců za účelem snížení firemních nákladů, jak navrhoval můj host, mělo by mu být zapovězeno i snižování dalších nákladů. Proč? Protože každá nákladová položka je něčím příjmem, a když firma snižuje náklady, může vždy někdo přijít o práci. Když si firma přestane objednávat službu umývání oken, pak přijde o práci umývač oken. Když firma

zruší vánoční večírek, tak přijdou o práci zaměstnanci cateringové firmy.

Pokud zakážeme zaměstnavatelům propouštět lidi za účelem zvýšení zisků či snížení ztrát, budou se zdráhat někoho vůbec najmout. Pokud nemůžete vyházovat, nebudete ani přijímat. Výrok mého hosta („Žádné firmě by nemělo být dovoleno propouštět zaměstnance za účelem zvýšení zisku“) tudíž implikuje, že by zaměstnavatelé neměli ani nikoho najímat, činí-li tak s vidinou zisku.

19

PRACOVNÍ MÍSTA A PROSPERITA

Pracovní místa sama o sobě nejsou zdrojem prosperity; ta je vytvářena produkcí zboží a služeb, kterých si lidé cení. Uměle vytvořená místa, při kterých nedochází k tvorbě hodnotných statků, prosperitu netvoří.

Představme si například, že požár poškodí dům v jedné vesnici. Místní truhlář je tím nadšen, protože má díky požáru příležitost dobře si vydělat. O co však truhlář zbohatne, o to majitel domu zchudne. „Dobrá,“ můžete namítnout, „jedná se o hru s nulovým součtem, když bereme v úvahu pouze peníze, ovšem truhlář získal zaměstnání a svou práci na domě přispěl k bohatství dané komunity.“

V takovém případě byste však ignorovali to, co by truhlář dělal, kdyby se nevěnoval poničenému domu. Po opravě tohoto domu není komunita o nic bohatší, než před požárem. Komunita tedy nezbohatla.³³ Pokud by se truhlář místo opravám věnoval stavbě zcela nového domu, zvýšilo by se bohatství o tento nový dům.

Opět můžete namítnout: Co když neměl truhlář v době požáru nic na práci? Odpovědí je, že pokud není truhlář nijak

³³ Oprava poničeného domu zlepší situaci komunity oproti současnosti, ale nezlepší situaci oproti stavu před požárem.

vytíženým povoláním, pak nejsou jeho služby příliš poptávány ze strany spotřebitelů. Ve svobodné společnosti si lidé volí taková povolání, která naplňují spotřebitelské preference; povolání, jehož výstup není poptáván, se lidé naopak budou vyhýbat. Zpětná vazba volného trhu tak vede k vyšší společenské prosperitě, protože produktivní úsilí jedinců bude usměrňováno na základě spotřebitelských preferencí. Pokud jsou však zaměstnání, jejichž výstupy nejsou na trhu poptávány, uměle podporována v rámci rozličných „pracovních programů“, pak společnost plýtvá produktivitou takto zaměstnaných jedinců a přichází o hodnoty, které by mohly být vytvořeny v jiných odvětvích.

Pokud je to práce samotná, která údajně stojí za bohatstvím společnosti, pak můžeme podpálit všechny naše domy a zaměstnat tak všechny členy společnosti opravnými pracemi. To je samozřejmě do očí bijící absurdita. Všichni si dokáží představit škodu, která by vznikla, kdyby se masa lidí musela namísto svých předešlých aktivit věnovat obnově své komunity do předešlé podoby. Někdo však může prohlásit, že daná situace není tak hrozná – všichni lidé jsou přece zaměstnaní. Stejně jako v době války čelíme iluzi prosperity v podobě masové výroby tanků, lodí a dalšího válečného materiálu; co však nevidíme, jsou všechna auta, jachty a další užitečné věci, které nemohly být vytvořeny. Ztrácíme ze zřetele všechny statky, které by mohly být vyrobeny masami vojáků, kteří místo toho pochodují, válčí a ničí.

ZÁZRAK JMÉNEM DĚLBA PRÁCE

Soběstačnost byla v dnešní době ve větší míře nahrazena dělbou práce. Při soběstačnosti je spotřeba jedince limitována jeho vlastním produktem. Spotřeba plně soběstačného jedince tak bude nejspíše omezena na uspokojování základních potřeb, jako jsou hlad a potřeba úkrytu. V rámci soběstačnosti je prosperita souhrnem osobní produkce. Při dělbě práce soustředí jedinec své produktivní úsilí pouze na úzký okruh zboží a služeb a ve své spotřebě je závislý na práci ostatních. Rozdíl mezi společnostmi, kde panuje dělba práce, a společnostmi, kde jsou všichni lidé soběstační, spočívá v možnosti směnit produkty své práce za produkty práce druhých lidí. Nezávisle na typu společnosti je tak jedincova produkce určujícím prvkem v jeho prosperitě a souhrn prosperit všech jedinců udává bohatství celé společnosti.

Dělba práce umožňuje každému člověku vyrábět zboží či službu, pro kterou je nejlépe vybaven, čímž zvyšuje svou vlastní prosperitu na jednotku vynaloženého úsilí. Nezáleží na tom, zda může jedinec vyrobit vše lépe než někdo druhý; jediné, na čem záleží, je, že daný jedinec dokáže některé věci vyrobit lépe než jiné věci. Bill Gates klidně může vymýšlet počítačový software a *zároveň* i sekat trávník lépe než jeho zahradník; oba dva na tom však budou lépe, když se Gates bude věnovat pouze softwaru a přenechá starost o zahradu svému zahradníkovi. Využívání jedinečného souboru schopností každého člověka tak obohacuje nejen samotného jedince, ale i celou společnost.

EXISTUJE POUZE OMEZENÉ MNOŽSTVÍ PRACOVNÍCH MÍST?

Mnoho lidí věří, že na světě je pouze omezené množství pracovních míst - když tedy jeden člověk získá práci, druhý o ni přijde. Pokud by to byla pravda, musela by být současná zásoba pracovních míst v naší zemi na stejné úrovni, jako když zde poprvé zakotvili Otcové zakladatelé.

Pokud by každý jedinec byl soběstačný, tudíž by spotřeboval pouze tolik, co vyrobí, pak by myšlenka konečného počtu pracovních míst postrádala jakýkoli smysl. Soběstačného farmáře se nijak nedotkne, když si jiný člověk založí vlastní farmu či jiný druh obživy. Rozdíl mezi soběstačností a dělbou práce spočívá v tom, že v rámci dělby práce jedinec nespoteřebuje svou produkci přímo, nýbrž ji za spotřební zboží smění s ostatními.

V roce 1976 žilo v Kalifornii 8 milionů zaměstnanců; dnes jich je 18 milionů. Odkud se všechna ta pracovní místa vzala? Přišel o ně někdo? Dnes často slyšíme nářky nad tím, jak Mexičané berou Američanům práci. Ať již však pracují legálně či na černo, nikomu ve skutečnosti práci neberou. Myšlenka, že cizinci berou domácím práci, není ostatně nic nového pod sluncem. Nadávání na mexické imigranty je zrovna v módě; v minulosti to pro změnu byli Irové, Poláci, nebo Číňané.³⁴

³⁴ Brian Frazelle, "The Truth about Immigrants: xenophobia Existed in

Patrně kvůli odlišnému vnímání v rámci malých a velkých skupin si málokdo stěžuje na imigranty, které zná osobně; nenáviděné většinou bývají anonymní masy.³⁵ Většina lidí přijímá myšlenku, že dva lidé si mohou být vzájemně nápomocní a díky spolupráci prosperovat více, než kdyby byli soběstační. Obdobně se dá jen těžko říci, proč by mělo milion lidí utrpět tím, když se k nim přidá další produktivní jedinec.

Odbory užívají klamného hesla „berou nám práci“ za podpory umělých pracovních omezení – instalatér například nesmí odstranit zeď, aby položil trubku, protože by tím údajně sebral práci zedníkovi. Historie je plná takových nesmyslných a umělých překážek výkonu práce.

Odborářská pracovní omezení snižují efektivitu výroby, čímž zvyšují cenu zboží a služeb. Vyšší ceny pak vedou ke snížení spotřebitelské poptávky po těchto statcích. Odborářské heslo „berou nám práci“ adresované nově zaváděným strojům bylo v historii často použito k podnícení demonstrací, zabíjení a ničení majetku. Stroje však, jelikož zefektivňují lidské pracovní úsilí, často napomohly snížit nákladnost výroby, čímž se zvedla poptávka po vyráběných produktech, a s tím i potřeba nových zaměstnanců v tom samém odvětví. V dnešní době většina lidí již nenadává na stroje, ale na využívání levné pracovní síly v chudších zemích. Jaký je však rozdíl, jestli se firma z Detroitu rozhodne montovat svá auta v Arkansasu či zcela mimo Spojené státy? Může se sice změnit typ zaměstnání pro určitý okruh lidí v Detroitu, celkové množství pracovních míst se však nezmění.

Early America,” Houston Catholic Worker 19, no.7 (1999).

35 Rita J. Simon, “Immigration and American Attitudes,” Public Opinion 10, no.2 (July/August 1987): 47-50.

Když firma začne vyrábět zboží s nižšími náklady, může snížit prodejní cenu a přilákat tak více kupců. Zákazník ušetří peníze, které mu umožní koupit si něco navíc; něco, co si předtím nemohl dovolit. Toto „něco navíc“ musí být někým vyrobeno; vzniká tak nové pracovní místo.

Někteří lidé pějí chválu na „zázraky“ pocházející z pracovního práva Evropanů: každý si prý užívá více volného času a tráví méně hodin v práci. Někteří Evropané si uzákonili kratší pracovní týdny, šest týdnů dovolené ročně a mnoho svátečních dní. Údajně se tak vytváří více pracovních míst, a s tím se i zvyšuje prosperita; má-li každý pracovní místo, pak ekonomika roste, bez ohledu na to, kolik každý jedinec vyrobí. Je takové uvažování správné? Samozřejmě že ne! Když lidé nepracují, zboží se samo nevyrobí, a když se nevyrobí dostatek zboží, prosperita stagnuje.

Pracovně-právní regulace prováděná vládami na ochranu pracovních míst (chránící zaměstnance před ztrátou zaměstnání) má za následek neochotu firem najímat nové pracovníky a snižování konkurenceschopnosti v mezinárodním obchodním prostředí. Průměrný pracovní týden (po započítání dovolené) je ve Francii dlouhý 27 hodin, zatímco ve Spojených státech je to 35 hodin.

Kratší pracovní týdny nevytváří více pracovních míst a prosperity, jak se ve Francii domnívali při zavádění této regulace ve snaze snížit vysokou míru nezaměstnanosti. Pro ilustraci si představme, že pracovní úkon (činnost, jejímž cílem je vyrobit jednotku zboží) může být dokončen jedním člověkem během osmihodinového pracovního dne. Pokud zákon zakáže pracovat denně déle než jednu hodinu, pak je na dokončení stejného úkonu zapotřebí osm lidí. Ačkoli je nyní zaměstnáno osm lidí, dělí se ve skutečnosti o jedno pracovní místo. Zákon nedělá nic jiného, než že rozptyluje prosperitu jednoho pracovního místa mezi osm jedinců. Namísto

sedmi lidí nezaměstnaných po osm hodin denně tak máme osm lidí nezaměstnaných po sedm hodin denně.

Myšlenka kratšího pracovního týdne za účelem zvýšení počtu pracovních míst a prosperity není ničím novým. Ekonomové John Maynard Keynes (1883-1946) či John Kenneth Galbraith (1908-2006) navrhovali tento nesmysl již před desítkami let. Představte si, že jste soběstačný farmář a jednoho dne k vám zavítá politik a začne vykládat, že musíte strávit méně času oráním, sázením a sklízením, abyste měli více jídla. Takového člověka byste asi odkázali do blázince.

Kratší pracovní týdny a regulace pracovního práva pouze snižují lidský produktivní potenciál. Je to právě produktivita, která zlepšuje životní podmínky, a státy zavádějící silnou regulaci pracovních vztahů budou zaostávat za státy s mírnějšími zákony. Jedinci, kteří přísné zákony obcházejí, naštěstí snižují jejich negativní dopad. Když stát omezuje možnost jedněch najímat a ochotu druhých pracovat, lidé z obou skupin si díky své vynalézavosti najdou způsob, jak spolu spolupracovat. Poměr času stráveného prací a odpočinkem je osobní preferencí; i když stát usiluje o nařízení tohoto poměru shora, lidé budou mít stále tendenci následovat své vlastní preference.

Lidé samozřejmě neobcházejí pouze pracovně-právní regulaci. Každá regulace, která omezuje produkci zboží a služeb, nabízí jedincům obdobnou motivaci zákon obcházet. Naštěstí pro tyto produktivní jedince existuje fenomén zvaný černý trh, kde se obchoduje se zbožím a službami, které bychom jinak nemohli získat. Itálie je dobrým příkladem země s rozvinutým černým trhem - jeho velikost je zde odhadována na 15 až 25 procent hrubého národního produktu (HNP) a daňové úniky jsou italským národním sportem. Šedá ekonomika celé Evropy pak bývá odhadována na

7 až 16 procent HNP.³⁶ Pokud by se každý poctivě řídil platnými zákony, pak by mnoho zemí bylo podstatně chudších, než dnes.

To samé platí i pro Spojené státy. Bez ohledu na stovky tisíc omezujících regulací nachází mnoho lidí způsob, jak nabízet zboží a služby, které jsou zákonem zakázány. Tito podnikatelé podstupují riziko pokuty či vězení; ovšem pouhý počet rozličných regulací a enormní množství jejich narušitelů značně snižuje pravděpodobnost chycení.

36 National Center for Policy Analysis. <http://www.ncpa.org/ba/ba278.html>, Brief Analysis, no.278 (1998).

HOJNOST A HLADOMOR

Někteří lidé věří, že na světě je pevně dané množství zdrojů a vyšší spotřeba jednoho člověka tak znamená nižší spotřebu druhého člověka. Je sice pravda, že v určitém okamžiku máme pouze omezené množství dostupných zdrojů, avšak se spotřebou dostupných zásob jsou tyto zásoby obnovovány či nahrazovány substituty.

Pojďme se podívat na jeden z nejdůležitějších zdrojů – potravu. Mezi lety 1964 a 1999 se průměrná spotřeba jídla ve světě na osobu za den zvýšila z 2 358 kcal na 2 803 kcal, tj. o 19 procent. Během stejného období se kalorický příjem v rozvojových zemích zvýšil z 2 054 kcal na 2 681 kcal, tj. o 31 procent.³⁷ Američtí zemědělci jsou dnes schopni uživit dvakrát více Američanů a vyvézt osmkrát více produkce do zahraničí než v roce 1950, ačkoli rozloha obdělávané zemědělské půdy se od té doby zmenšila o 22 procent a v zemědělském sektoru je dnes zaměstnáno o 74 procent méně lidí.³⁸ V roce 1950 trvalo průměrnému Američanovi jeden a půl hodiny práce, než si vydělal na bochník

37 World Health Organization, technical report series 916, “Diet, Nutrition and the Prevention of Chronic Diseases,” kap. 3; <http://www.fao.org/docrep/005/AC911E/ac911e05.htm#bm05>.

38 Milton Hallberg, “U.S. Farm Policy > Are New Approaches Needed?” *Farm Economics* 4 (2001).

chleba, půl galonu (1,9 l) mléka a tři libry (1,4 kg) kuřete; v roce 1997 si na to samé vydělal za dvacet pět minut.³⁹

Ačkoli v některých částech světa stále zažívají lidé hladomor, neznamená to, že za to mohou lidé z jiné části světa, kteří si naopak užívají hojnosti. Ano, pokud by veškeré dnešní zásoby jídla byly rovnoměrně rozděleny mezi světovou populaci, hladomor by okamžitě vymizel.⁴⁰ Následkem takto vytvořené tragédie obecní pastviny by však produkce jídla natolik poklesla, že by zanedlouho hladověl celý svět.

Prakticky každý na světě může být dostatečně produktivní na to, aby si vydělal na životní nezbytnosti. Představme si, že by neexistovaly žádné hranice či státní omezení ohledně cestování, místa pobytu, zaměstnání či podnikání. Hladovějící lidé by měli svobodu volně migrovat na místa, kde by bylo zapotřebí jejich služeb; podobně by firmy přesouvaly svou výrobu náročnou na lidskou práci do míst, kde lidé potřebují jídlo.

Jak dlouho by bez diktátu vládce (státního či jakéhokoli jiného) ve svobodné ekonomice trvalo, než by hladomory vymizely? V dnešním světě jsou hladomory následkem politiky omezující volnou lidskou spolupráci. Státem organizovaná zahraniční pomoc přitom není řešením; na řešení problému zvané „past chudoby“ neměla žádný pozitivní dopad (pravděpodobně měla dopad spíše negativní).⁴¹

39 W. Michael Cox and Richard Alm, *Myths of Rich and Poor: Why We're Better Off Than We Think* (New York: Basic Books 1999), p.43.

40 „Global Food Trends: Prospects for Future Food Security,” <http://www.unsystem.org/scn/archives/scnnews11/ch14.htm>.

41 James D. Gwartney, Robert A. Lawson, and William Easterly, *Economic Freedom of the World: 2006 Annual Report*, chap. 2: Freedom Versus

Někteří lidé jsou toho názoru, že při nižší světové populaci by měli lidé k dispozici větší spotřební možnosti a užívali by si vyšší prosperity. Často slyšíme, že lidé v Africe či Mexiku by nebyli tak chudí, kdyby jen měli méně dětí. Malthusiánský strach z přelidnění je stále silný a ačkoli je tato myšlenka mylná, mnohé vlády se jí řídí.⁴² V knize Juliana Simona *Population Matters* je kapitola s názvem „Proč si stále myslíme, že děti způsobují chudobu?“, která poukazuje na množství studií ilustrujících, že „rychlejší populační růst nekoreluje s nižším ekonomickým růstem“.⁴³

Vyšší hustota osídlení rovněž nezpůsobuje chudobu. Pokud by tomu tak bylo, pak by Japonsko, New York, či Hong Kong byly těmi nejchudšími oblastmi na světě. Na druhou stranu to není ani zásoba nerostných surovin, která by byla nutným předpokladem bohatství, jelikož žádná z těchto oblastí není obdařena nerostným bohatstvím. Myšlenku, že méně lidí rovná se větší prosperitě, vyvrátil Julian Simon ve výše citované knize *Population Matters*, kde pokládá otázku, proč nedosahovali naši předci vyšší prosperity v dobách, kdy jich na planetě bylo pouhých pár tisíc. Dokladem o neplatnosti myšlenky přelidnění je fakt, že během posledních

Collectivism in Foreign Aid,” The Fraser Institute (www.fraserinstitute.ca).

42 “Populační princip” Thomase Roberta Malthuse (1766–1834) byl založen na myšlence, že populace ponechaná bez kontroly bude růst geometrickou řadou (např. 1, 2, 4, 8, 16, atd.), zatímco produkce jídla roste aritmetickou řadou (např. 1, 2, 3, 4, 5, atd.).

43 Julian Simon, *Population Matters: People, Resources, Environment, and Immigration* (New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers, 1990).

dvou set let se zvětšila světová populace šestkrát, zatímco světový produkt za stejné období vzrostl osmdesátkrát.⁴⁴

Jedním z hlavních bodů mé argumentace v této knize je, že lidská tvořivost v dlouhém období vždy vyzraje nad byrokratickými a politickými zákazy, když tyto stojí v cestě individuální prosperitě. Ukázkový příklad této tvořivosti lze sledovat každý den na hranici Spojených států a Mexika. Navzdory přísným pohraničním kontrolám, silné protimigrační politice a značné jazykové bariéře si mnoho milionů Mexičanů našlo cestu k lidem, kteří poptávají jejich služby. Vytvořila se tak celá síť nelegálních prostředníků, kteří pomáhají sladit vzájemné potřeby Američanů a Mexičanů.

Někteří jedinci argumentují pro omezení přílivu zahraničních pracovníků tím, že naše země není schopna je všechny asimilovat. Ovšem samotný fakt, že k nám tito lidé dobrovolně přicházejí, je důkazem jejich schopnosti přizpůsobit se. Kdyby je zde nikdo nechtěl zaměstnat, pak by sem imigranti nepřicházeli. Není zapotřebí žádného centrálního plánovače, který by určil, kolik zahraničních pracovníků dokážeme asimilovat; tuto funkci vykonává s nejvyšší efektivitou trh práce.

Největší překážkou ve skloubení zájmů amerických zaměstnavatelů a mexických pracovníků jsou mexické zákony, které regulují či přímo zakazují činnost zahraničních firem na mexickém území. Pokud by zahraničním firmám bylo umožněno plně využívat práce mexických pracovníků v jejich vlastní domovině, pak by jich nebylo takové množství přinuceno opouštět své rodiny a hledat práci ve Spojených státech. Pokud by mexičtí politici opravdu chtěli zlepšit životní podmínky mexických občanů, pak

44 David Osterfeld, “Overpopulation: The Perennial Myth,” *The Freeman* (September 1993).

by jednoduše mohli zrušit omezení týkající se zahraničního vlastnictví firem operujících na mexickém území, radikálně snížit daně a eliminovat regulace týkající se zaměstnávání, dovozu a vývozu. Pak by se mohli uvelebit a pozorovat prosperitu, kterou do jejich země přinesl trh. Žádného plánu není zapotřebí; prosperita vzniká spontánně. Mezi oponenty právě uvedeného řešení patří lidé obávající se toho, že zahraniční podnikatelé budou vykořisťovat levnou pracovní sílu za účelem vlastního obohacení. Avšak je to právě vidina zbohatnutí, která přivede zaměstnavatele k lidem, kteří se snaží svou vlastní prací dostat z chudoby.

23

KRÁDEŽ A PROSPERITA

Majetek jednoho člověka se může k druhému člověku dostat buď dobrovolně, tj. obchodem, či nedobrovolně, tj. krádeží. Při dobrovolném převodu obě strany transakce bohatnou, protože každá strana hodnotí předmět získaný obchodem jako cennější, než předmět, kterého se v rámci transakce vzdává. Avšak tím nejdůležitějším předpokladem k uskutečnění obchodu je, že každá ze stran vyprodukovala dříve něco hodnotného.

Na pracovní úsilí (službu) člověka se vztahuje to samé. Práce může být poskytnuta dobrovolně, v rámci zaměstnání, či nedobrovolně, v rámci otroctví. Ochota jedince poskytnout druhé straně hodinu práce za X dolarů znamená, že si daný jedinec cení X dolarů více, než hodiny svého pracovního úsilí, zatímco zaměstnavatel si cení hodiny pracovního úsilí více, než svých X dolarů. Prosperita je ve svobodné společnosti sumou produkce zboží a služeb všech jedinců, plus přidaná hodnota plynoucí ze směny tohoto zboží a služeb na trhu.

Během nedobrovolného transferu majetku, tj. například při krádeži, jedna strana ztrácí a druhá strana získává. V takovém případě vzrostla prosperita společnosti pouze o hodnotu produkce oběti; zloděj prosperitu společnosti nezvyšuje. Společnost naopak přichází o potenciální hodnotu, která by mohla být vytvořena, kdyby byl zloděj produktivní. Společnost navíc bude nadále zažívat nižší prosperitu, dokud hrozba krádeže potrvá. Tato hrozba snižuje motivaci tvořit hodnoty; samotná produktivita je rovněž snížena, protože oběť musí věnovat část svého pracovního úsilí na zajištění obrany.

Zdanění má na produktivitu společnosti obdobný vliv jako krádež. Se zdaněním klesá prosperita společnosti o nevytvořené hodnoty, které by byly vznikly, kdyby se část populace nevěnovala vymáhání daní. Prosperita je rovněž snížena o potenciální produkt profesionálních daňových poradců a všech daňových poplatníků, kteří nyní musejí věnovat část svého času obraně svého majetku. Ještě dále je pak prosperita snížena o produkt jedinců, kteří jsou z vybraných daní dotováni, a na zajištění svého živobytí tak nemusí tito lidé tvořit nic hodnotného.

Pojďme se pro ilustraci vrátit k naší pětičlenné komunitě, kde každý vyrábí 20 jednotek zboží za určité časové období. Co se stane, když jeden člen komunity - řekněme mu Fred - přestane vyrábět a místo toho se rozhodne sebrat 20 procent (4 jednotky) produkce od každého zbývajících členů? Na první pohled se zdá, že se výroba v dané skupině snížila ze 100 jednotek na 80 jednotek, tudíž každý, včetně Freda, spotřebovává 16 jednotek zboží. Fredův potenciální produkt však není jedinou ztrátou komunity. Každý z produktivních členů nyní musí vynaložit část svého času a energie na obranu před Fredovou krádeží. A když se brání, nemohou vyrábět, čímž se dále snižuje množství vyrobených jednotek. Namísto 20 jednotek tak má nyní produktivní člen dané komunity čas a energii na výrobu pouhých 15 jednotek. Prosperita dané komunity se tak celkem snížila na 60 jednotek, přičemž každý člen, včetně Freda, spotřebovává 12 jednotek zboží.

Tím však škoda napáchaná Fredem nekončí. Fred objevil, že dotováním určitých členů komunity si může získat dostatek podpory a zamezit tak revoltě – případně i zvýšit objem prostředků vybraných v budoucnosti. Pro ilustraci si představme, že se Fred rozhodne sdílet svůj lup s nejméně produktivními členy dané společnosti (nepočítáme-li přitom samotného Freda).

Před tím, než Fred přišel se svou „štedrou“ nabídkou, vyráběl každý ze čtyř produktivních jedinců 15 jednotek zboží a spotřebovával 12 jednotek, jelikož 3 jednotky každému zabavil Fred. Řek-

něme však, že je jeden ze členů pracovitější, a vyrobí tak více než ostatní. Fred dodrží svůj slib a věnuje jednu ze „svých“ jednotek každému ze tří zbývajících členů. Sdílením svého lupu s horšími výrobci motivuje některé členy stát se zahálčivými, přičemž získá jejich podporu v pokračujícím okrádání produktivnější části společnosti. Výsledkem je, že Fredovo konání ještě více sníží prosperitu dané komunity. Pokud by Fred jednoduše zničil či zkonsumoval svůj lup, pak by na tom společnost byla lépe, než když se jej rozhodl sdílet s vybranými členy společnosti. Fred tak nejprve snížil produktivitu ostatních členů tím, že je oloupil a poté dále snížil produktivitu těch, které obdaroval.

Stát, stejně jako Fred, by rovněž mohl páchat méně škody tím, že by se zdržel dotací vybraných skupin společnosti. Dotace snižují efektivitu konkurence a tržní motivace, přičemž odvádějí pracovní úsilí některých jedinců od produkce zboží a služeb, kterých si ostatní lidé váží, k produkci statků, které jsou druhými ceněny méně či vůbec. Dotování zemědělců s účelem omezit jejich produkci či podpora neproduktivních zaměstnanců; to jsou státní politiky, které se přiči zdravému rozumu. Dodnes si pamatuji, jak mi můj otec ve 30. letech vyprávěl o vládní politice zemědělských dotací, které byly vypláceny farmářům za likvidaci prasat.⁴⁵ Ačkoli byl můj otec jinak velikým obdivovatelem presidenta Franklina Roosevelta, tuto politiku nemohl pochopit; a já, ačkoli tehdy ještě jako malý kluk, jsem otcovo rozčarování nad tak zvláštní hospodářskou politikou plně sdílel.

45 Chris Edwards, „The Government and the Great Depression“, Cato Institute Tax and Budget Bulletin, no. 25 (2005). V roce 1933, kdy hladověly miliony Američanů, nechala vláda na základě Agricultural Adjustment Act zaorat miliony akrů plodin, zabít šest milionů prasat a shnit kvanta ovoce.

24

NARUŠENÍ SVOBODY VE VŠECH MOŽNÝCH FORMÁCH

Jeden z výroků onoho večera, totiž že odměny manažerů jsou příliš vysoké, odráží fundamentální filosofický názor tvrdící, že jednotliví lidé by neměli mít právo určovat podmínky vlastních mezilidských vztahů.

Ačkoli byl tento výrok zaměřen pouze na zákaz jednoho konkrétního typu pracovního vztahu, v principu se neliší od návrhu mocensky upravovat například soukromé sexuální vztahy. Buď mají lidé v rámci mezilidského vztahu plnou autoritu zavést libovolné podmínky vyhovující všem zúčastněným (=svoboda), či má takovou autoritu někdo mimo daný vztah (=dominance). Každý mezilidský vztah je z principu osobní, ať již jsou okolnosti vzniku vztahu jakékoli – smluvní či ústní, pracovní či intimní. Člověk, který navrhuje mocensky upravovat vztahy pouze v kanceláři, avšak odmítá takto zasahovat do vztahů v ložnici (či naopak), je ve svých názorech nekonzistentní.

V podstatě všechny politické tábory souhlasí se zásahem do osobních záležitostí; liší se pouze v názoru, kde je takový zásah vhodný a kde už vhodný není. Rozličné politické tábory prokazují mistrovskou schopnost v obhajobě vlastních zásahů a zatracování zásahů politických oponentů. Častými příklady zákonů, které jsou přijímány s úmyslem mocensky upravit osobní záležitosti a smluvní vztahy v dané společnosti, jsou právní normy regulující

podmínky manželství (např. zakazující sňatek osob stejného pohlaví, s více partnery, či sňatky mezirasové), regulace pracovního práva (upravující smluvní mzdu, pracovní dobu, zaměstnanecké benefity) či obchodní zákony (regulující ceny, kvalitu, obchodované zboží, podobu nabízených služeb).

Osobní vztahy některých lidí se nám mohou zdát podivné, či přímo odpudivé. Stejně tak nás mohou vytáčet i zaměstnanecké poměry v určitých firmách či můžeme být zhrozeni nad podmínkami obchodu s určitým zbožím či službami. Vedle zkoumání našich subjektivních pocitů bychom však neměli zapomínat ptát se sami sebe: „Čí je to záležitost – jejich, nebo moje?“ Jakmile jednou násilně zasáhneme do způsobu, jakým druzí žijí své životy, nesmíme se pak divit, když se u našich dveří jednoho dne objeví člověk, kterému se zase nelíbí náš způsob života. Chceme-li mít své soukromé záležitosti pod vlastní kontrolou, nestrkejme nos do cizích věcí.

25

ZASLOUŽÍME SI SVÉ BOHATSTVÍ?

V roce 1971 vyšla kniha Johna Rawlse *A Theory of Justice*, která se okamžitě stala bestsellerem s více než čtyřmi sty tisíci prodanými výtisky – fenomenální úspěch u knihy zabývající se ekonomikou, morálkou a filosofií. Následkem úspěchu této knihy, stejně jako jeho dalších publikací, je rovnostář John Rawls považován za nejvlivnějšího morálního teoretika dvacátého století. Ačkoli jsou jeho texty silně kritizovány, a to zejména ze strany libertariánů, většina lidí se shodne na tom, že Rawls oživil tehdy značně uvadající zájem o politickou a morální filosofii.

V díle *A Theory of Justice* Rawls argumentuje, že si člověk nezaslouží plody, které mu přináší jeho vrozený talent. Jedinci narození s přirozeně nadprůměrnými schopnostmi, praví autor, si nezaslouží finanční přínos plynoucí z těchto schopností, protože daní jedinci jsou takto obdařeni následkem „nahodilosti v distribuci přirozených vloh“. Co však Rawls přehlíží, je kauzalita: když budou lidé čelit riziku, že nesklidí plody svého úsilí, pak se nebudou namáhat svůj talent v první řadě vůbec rozvíjet. Ba co víc, pokud si člověk nezaslouží plody svého talentu, pak si je těžko zaslouží někdo jiný.

Pokud si Michael Jordan nezaslouží bohatství získané pomocí vrozeného talentu ve formě tělesné velikosti a atletického nadání, jak poté máme přistupovat ke všem jeho fanouškům, kteří získali

bohatství (ve formě vyššího subjektivního užitku) při sledování Jordana hrajícího basketbal? Rawls opomíjí klíčový ekonomický princip – když jeden člověk na trhu bohatne, bohatne zákonitě i někdo další. Jordan nezískal své bohatství pouze tím, že by hrál basketbal; zbohatnul tím, že jej při hře chtěly sledovat miliony lidí, kterým tato činnost přináší potěšení. Když si koupíme lístek na sportovní událost či divadelní představení, vnímáme potěšení z této zkušenosti jako hodnotnější, než na kolik nás vstupenka vyšla. Bez ohledu na to, jaké štěstí měl v životě člověk vydělávající miliony, ke svému jmění se mohl dostat pouze pomocí poskytování užitku ostatním lidem, jehož hodnota je vyšší, než všechny dolary vydělané tímto šťastlivcem.

Bez ohledu na to, zda s lékem na rakovinu přijde člověk po šťastné náhodě či celoživotním výzkumu, uživatelé nově uvedeného léku budou mít tak jako tak stejně vysoký užitek z jeho dostupnosti. Odsuzování něčeho úspěchu jen proto, že jej daný člověk dosáhl s pomocí šťastné náhody, je bezpředmětné a dětské. Rawls se mylí, když píše o svém „diferenčním principu“⁴⁶; nerovnost není ani spravedlivá, ani nespravedlivá – je prostě přirozená, a jako taková nemůže být předmětem úvah o spravedlnosti. Jak jsem již uvedl výše, jedinci se zvláštním talentem a nadprůměrnými schopnostmi

46 Rawls uvádí, že jedinec maximalizující vlastní užitek nacházející se za „závojem nevědomosti“ by zvolil následující dva principy spravedlnosti ve vztahu k rozdělení společnosti: 1) Princip rovné svobody: každý člověk má rovné právo na co nejextenzivnější svobody, které jsou přitom kompatibilní se stejnými svobodami ostatních. 2) Diferenční princip: Společenské a ekonomické nerovnosti by měly být rozděleny tak, že obě a) slouží k největšímu prospěchu těm, kdo jsou na tom nejhůř, a b) jsou spojeny s úřady a společenskými postaveními, které jsou dostupné za podmínek rovných příležitostí pro všechny.

jsou nejhodnotnějšími aktivy společnosti. Nerovnosti tohoto typu je tak třeba ochraňovat, nikoli potlačovat. Politika zaměřená na potlačování nerovností poškodí obě skupiny, nejvíce však jedince s menším nadáním.

Lidé usilující o největší finanční příjmy pro nejméně nadané skupiny dosáhnou svého cíle pouze tehdy, nechají-li všechny jedince spolupracovat na trhu, čímž všichni dostanou šanci dosáhnout mírovými prostředky svého nejvyššího možného příjmu. V rámci tohoto procesu vydělají méně nadaní na úspěchu více nadaných, protože obě skupiny dostanou tu nejlepší příležitost ke vzájemné spolupráci se společným cílem zbohatnutí.

26

DĚDICTVÍ

„Nikdo by neměl mít právo zdědit bohatství,“ byl další z návrhů vyslovených během mé večere pro hosty.

Základem motivace pro shromažďování bohatství je jistota, že toto bohatství budu moci v budoucnu využít dle svého přání; bez tohoto vědomí je zcela zbytečné o jakékoli příjmy usilovat. Jak bylo řečeno dříve, příjmy mohou být buď dobrovolně utraceny (přesunuty k jinému člověku), investovány (zapůjčeny jinému člověku), či odkázány (darovány jinému člověku). Když stát zasahuje do jedincovy preference odkázat své bohatství, tento jedinec bude mít snahu obejít či omezit dopad takového zásahu. K tomuto účelu jsou zakládány rozličné trusty či jiné finanční nástroje. Lidé budou mít samozřejmě také tendenci využívat i ilegálních prostředků.

Ačkoli je ve Spojených státech na děděné bohatství od určité výše uvalena daňová sazba ve výši zhruba 50 procent, jen málokdo ji skutečně platí; většina lidí vyvázne této „dani ze smrti“ pomocí právnických kliček. Podle IRS [americký daňový úřad, pozn. překl.] činí podíl dědických daní pouze 1,25 procenta z veškerých daňových příjmů. Ucpěte díry v daňovém zákoně a druhý den očekávejte nově – taková je povaha lidské tvořivosti, když je jí třeba k ochraně života a majetku. I kdyby skutečně bylo zakázáno odkazovat bohatství dědicům, je naivní předpokládat, že by tak toto bohatství automaticky končilo v rukou státu.

Když se stát zmocní rodinného dědictví, je toto bohatství jednoduše rozděleno mezi jiné jedince, než by si přál původní

vlastník. Pokud si dědicové údajně nezaslouží zděděné bohatství, proč by si ho pak měli zasloužit lidé, kteří jej získají pomocí státu?

Jedinec, který bohatství vydělal, jej utratí, investuje, či rozdělí s větší rozvahou, než stát; a to proto, že tento člověk má osobní zájem na užití majetku získaného vlastními silami. Tímto osobním zájmem může být například starost o to, aby dar nezpůsobil více škody než užitku. Obdarování potomků vskutku může zhoršit kvalitu jejich života a vyvolat rodinné spory. Na trhu také za tímto účelem vznikaly a nadále budou vznikat rozličné trusty a programy sloužící ke zmírnění dárcovy starosti ohledně možných rizik a škod způsobených lehce nabytým bohatstvím. Dárce se rovněž může prostě rozhodnout věnovat část či celý svůj majetek osobám mimo rodinný kruh – což není nic až tak neobvyklého.

Lidé, kteří podporují vysoké dědické či darovací daně, někdy argumentují tím, že přílišná koncentrace rodinného bohatství může vést ke zneužívání moci. Rodina by v takovém případě zneužívala svou moc prostřednictvím vyvlastňování cizího majetku, konfiskace části příjmu či vedením války proti jiným mocným rodinám. Ano, takové praktiky jsou skutečně formou zneužívání moci. Proč se ovšem lidé obávající se *potenciálního* zneužití moci bohatými rodinami nezabývají *aktuálním* zneužíváním moci ze strany státu? Stát přitom disponuje mocí, o které by se i té nejbohatší rodině mohlo jen zdát.

UŽÍVÁNÍ NÁSILÍ K POTLAČENÍ NENÁSILNÉ ČINNOSTI

Potřeba zachránit lidstvo bývá často pouze převlečenou potřebou vládnout.

-H.L.Mencken (1880-1956)

Každý politický program aspirující na potlačování nenásilné činnosti implicitně předpokládá násilný zákrok – donucení, uvěznění, či usmrcení – vůči osobám, které si hledí svého a spolupracují s druhými na dobrovolném a smluvním základě. Nenásilné aktivity a vztahy jsou tak trestány na základě mínění určitých lidí, kteří se těchto aktivit a vztahů neúčastní a považují je za něco špatného.

Za návrhy vyslovenými při mé večerní sešlosti nestála motivace ochránit společnost před pomyslným nájezdem barbarů, ale úmysl ovládat osoby, které spolu mírumilovně spolupracují. Sami posuďte – návrhy se týkaly jachtařů a prodejců jachet, zaměstnanců a zaměstnavatelů, dárců a dědiců.

Jedinec propagující určitou státní politiku musí současně přijímat i prostředky, kterými bude tato politika vynucována; nese tak i díl odpovědnosti za následky užívání daných prostředků. Jakkoli honosně titulujeme rozličná politická opatření a cíle, nesmíme nikdy zapomínat na fakt, že jakýkoli akt násilí užitý k vynucení dané politiky je v rozporu s lidskou svobodou, protože spočívá v rozdělení společnosti na vládců a ovládané. Ti, kdo jedním dechem odsuzují otroctví a přitom schvalují vládnutí, jsou ve svých názorech nekonzistentní.

28

KAREL MARX

Co přesně vedlo k rozpadu Sovětského svazu? Byl to komunismus, či totalitarismus? A je mezi těmito dvěma pojmy vůbec nějaký rozdíl?

Marx by patrně neschvaloval tyranii nastolenou lidmi, kteří se zaštit'ovali jeho jménem; tento samozvaný vědec však musel být velice naivní, pokud při svém teoretizování ve stylu „každý podle svých schopností a každému podle jeho potřeb“ nezavádil o myšlenku, že jeho učení by mohlo být velice lehce využito k ospravedlnění despotické politiky. Marx ve skutečnosti nebyl žádným vědcem; Anglie jeho doby byla plná dat vyvracejících jeho teorie – dat, která Marx musel vidět, avšak rozhodl se je ignorovat.

Podle Marxe se veškerá hodnota statku odvíjí od práce, která je při jeho výrobě zapotřebí. Proti této *pracovní teorii hodnoty* stojí *subjektivní teorie hodnoty* pravící, že hodnota zboží či služby vzniká v myslích hodnotících jedinců, a to nezávisle na tom, kolik času a energie (tj. práce) bylo na jejich výrobu vynaloženo. Pracovní teorie hodnoty je mylná; kdyby tomu tak nebylo, pak by obraz malovaný mou maličkostí byl stejně hodnotný, jako obraz Vincenta van Gogha. Můžeme si však oddychnout, protože v reálném světě tomu tak není.

S pomocí pracovní teorie hodnoty Marx argumentoval, že pracovníci nedostávají plnou peněžní částku z vyrobeného a následně prodaného výrobku, jelikož jsou vykořisťováni bohatým továrníkem. Marx dále pravil, že vlastníci továren a pozemků si přivlastňují část bohatství, které by mělo náležet pracovníkům. Údajně tak činí

pomocí politického procesu, nad nímž mají podnikatelé kontrolu. V těchto bodech se Marx mýlil; již v jeho době svědčila fakta o opaku. Pracovníci v Londýně čelili neustále se zlepšujícím životním podmínkám. Ačkoli tak byl Marx obklopen jasnými důkazy o opaku, napsal:

V souběhu s rostoucí akumulací kapitálu se úděl dělníka zhoršuje. Akumulace bohatství na jedné straně je zároveň akumulací mizérie, agonické lopoty, otroctví, nevědomosti, brutality a mentální degradace na straně druhé.⁴⁷

Marxova kritika kapitalismu je neplatná, to však samo o sobě není žádným zločinem. Mnoho z těch, kdo Marxe četlo a věřilo jeho závěrům, později indoktrinovalo masy tímto učením, což rovněž není žádným zločinem. Avšak když posléze nenastalo očekávané masové zlepšení životních podmínek, sáhli vůdci tohoto hnutí k násilí. Na jejich rozkaz byly mučeny a zabity miliony lidí, další miliony pak trpěly bídou a hladem při nuceném nasazení v rámci kolektivistických pracovních programů. Taková politika již zločinem je – jedná se o zločinnou politiku genocidy. Marx byl zřejmě otrěsen následky aplikace vlastních myšlenek; možná by však pouze odvrátil zrak a ignoroval důkazy, stejně jako při psaní své kritiky kapitalismu.

Marx snil o světě, ve kterém by práce představovala naplnění lidské touhy po činnosti, obdobně jako je láska naplněním touhy po sexu. Předpokládal svět bez peněz, soukromého vlastnictví, či nerovnosti; svět, ve kterém by každý dosahoval plného uspokojení ze života a svobody. Ačkoli posměšně nazýval náboženství

47 Karl Marx, *Das Kapital* (1867).

„opiem lidstva“, jeho vlastní představy byly, ironicky, ještě více svádějící a návykové než jakékoli náboženství; Marx sliboval ráj na Zemi. Jak skvělý příslib, jste-li udřeným dělníkem: měj víru a zanedlouho tě čeká rajska zahrada.

Strategie užívaná Marxovými následovníky k indoktrinaci davu rovněž připomíná strategii užívanou Ježíšovými následovníky. Obě tyto skupiny využívají rituálů, opakovaného předčítání, projevů, přísné oddanosti a působivých kampaní. V historii byli často ti, kdo neviděli údajná pozitiva komunismu či se odmítali podřídit církevním dogmatům, mučení a zabíjení. Tato zvěrstva měla často podobu křížáckých výprav,⁴⁸ lovů na čarodějnice,⁴⁹ pracovních táborů, uměle vyvolaných hladomorů, či poprav. Tento osud potkal každého, kdo byl označen za zrádce, hříšníka, rouhače, či byl prostě nepohodlný.⁵⁰

48 Matthew White, „Selected Death Tolls for Wars, Massacres and Atrocities Before the 20th Century,“ <http://users.erols.com/mwhite28/warstat0.htm>.

49 Brian Levack, *The Witch-Hunt in Early Modern Europe*, 2nd ed. (London: Longman, 1995). Tento autor odhaduje, že v Evropě bylo za celou historii popraveno zhruba 60 000 usvědčených čarodějnic. Odhady jiných autorů se pak pohybují od dvaceti tisíc do sto tisíc, vše mezi lety 1400 až 1800.

50 Robert Conquest, *The Great Terror: Stalin's Purge of the Thirties* (New York: Macmillan, 1968). Tento autor odhaduje, že lidí zabitých za Stalinovy vlády mezi lety 1936 až 1938 bylo zhruba jeden milion; mezi lety 1936 až 1950 pak zahynulo zhruba 12 milionů lidí v pracovních táborech a tři a půl milionu lidí zahynulo následkem kolektivizace v letech 1930 až 1936. Stalin tak byl celkově zodpovědný asi za dvacet milionů mrtvých. Mao Tse-tung, další z Marxových následovníků, pak zavinil smrt třiceti milionů lidí zahynuvších v Číně mezi lety 1958 až 1962.

Utrpení a smrt jedinců odmítajících se podřídit něčí politické či náboženské vizi je i dnes v některých částech světa na denním pořádku. Dokonce i v této zemi využívají náboženští fanatici silnou ruku státu k vynucení svých dogmat a těch „správných hodnot“ u širokých mas. V tomto ohledu se daní věřící nijak neliší od Marxistů, kteří rovněž prosazují koncept mocenského ovládnutí životů druhých.

Komunismus, stejně jako náboženství, může být praktikován bez vynucené účasti druhých. Osobně by mě zajímalo, zda by Marx v dnešní době nezměnil své názory a neuznal úspěch kapitalismu v nastolení moderní vyspělé společnosti. Ti, kdo chápou komunismus jako lepší způsob života, mohou dnes klidně žít podle těchto ideálů, aniž by tak musel žít ještě někdo další. Revoluce již není zapotřebí.

Díky technickému pokroku může dnešní člověk uspokojit základní životní potřebu za zlomek úsilí a času, než bylo zapotřebí v devatenáctém století, kdy žil Marx.⁵¹ Pokud je práce, jak Marx navrhuje, naplněním lidské potřeby (s čímž souhlasím), pak má člověk v dnešní době mnohem širší možnosti ve volbě konkrétní formy práce, která mu toto uspokojení přináší. Marxisté mohou zakládat komunity, v nichž nebudou existovat peníze, soukromé vlastnictví, ani nerovnost. Mohou žít život způsobem, o němž snil Marx. Ve svobodné společnosti mohou naplňovat své vize o komunitním uspořádání a přesvědčovat ostatní, aby se k nim přidali. Takové uspořádání by se téměř nelišilo od života v klášteře, jehož

51 Hrubý domácí produkt (očist'ěn o cenovou inflaci a deflaci) Spojených států vzrostl mezi lety 1820 až 1998 dvaadvacetkrát, čili průměrným tempem 1,73 procenta za rok. EH.Net Encyclopedia.

členové rovněž žijí dobrovolně zvoleným alternativním způsobem života. Komunismus není v tomto ohledu v konfliktu se svobodou, protože komunitní způsob života není založen na donucení.

Když však Marxisté *vyžadují*, aby všichni žili stejně jako oni, pak se jejich ideologie, životní styl a teze o naplnění lidských potřeb stávají pouhou fasádou pro touhu po společenské a politické moci.

Navzdory mému kritickému pohledu na Marxovu takzvanou vědu, utopické představy, jeho mylnou pracovní teorii hodnoty a jeho popírání pracovních podmínek dané doby nepochybují o tom, že si Marx přál jen to nejlepší pro lidstvo. Věřím, že žil svůj život v souladu se svým upřímným přesvědčením. To však bohužel platí i o všech samozvaných pachatelích dobra usilujících o proměnu světa za každou cenu. Tito lidé pohrdají stávajícími podmínkami okolního světa a usilují o jejich změnu, často ovšem bez bližších znalostí ohledně kauzality a lidské povahy.

Tito reformátoři, vyzbrojeni absencí logického uvažování a mylnými představami o reálném světě, nahrazují znalostní nedostatky razancí boje za svou věc. A když jejich politická řešení věci jen zhorší, bojují ještě razantněji. Marx byl jeden z největších samozvaných pachatelů dobra a jeho následovníci zůstávají neúnavní v šíření jeho odkazu. I v dnešní době najdeme stále spoustu lidí, kteří při pocitech bezradnosti nad okolním světem nacházejí útěchu v Marxově víře o komunistické utopii.

RIZIKO STEJNÝCH VÝSLEDKŮ

Lidský úsudek je do značné míry ovlivněn přirozenými pravidelnostmi, které pozorujeme všude okolo nás. Ze zkušenosti odvozujeme existenci příčinných vztahů, na základě kterých můžeme předvídat výsledky našeho jednání.⁵² Poznáváme, že naše činnost či nečinnost má důsledky, z nichž některé upřednostňujeme více a některé méně. Dobrý úsudek tak vede k požadovaným důsledkům, zatímco špatný úsudek vede k důsledkům nechtěným.

Učiní-li stát určitého člověka zodpovědného za špatný úsudek někoho jiného, vnáší tím chaos do lidského rozhodování, protože mezi jednáním a jeho důsledkem přestane platit zřejmá příčinná vazba. Když však stát o rovnost důsledků pro všechny neusiluje, podrobují lidé své budoucí jednání a jeho potenciální důsledky pečlivější rozvaze. Spoléhání se na vlastní osobu je lepším nástrojem než spoléhání se na stát, jelikož tím v sobě pěstujeme obezřetnost. Osobní svoboda negarantuje lepší úsudek, ale motivuje k jeho zlepšování pomocí přirozené zpětné vazby v podobě vyššího subjektivního užitku při „správném“ rozhodnutí a újmy při „špatném“ rozhodnutí.

52 Hans-Hermann Hoppe, *Economic Science and the Austrian Method* (Auburn, Ala.: Ludwig von Mises Institute, 1995).

Když lidé nesou odpovědnost za vlastní jednání, mají vyšší motivaci rozhodovat se „správně“, jelikož při chybném rozhodnutí přímo pocítí odpovídající újmu. Tímto mechanismem se intuitivně řídíme po celý život; lidová moudrost jej zná jako pořekadlo o „učení se z vlastních chyb“. Když stát zmenšuje újmu vyplývající z učiněných chyb, připravuje nás tak zároveň o cenné zkušenosti.

30

SPONTÁNNÍ ŘÁD VS. VĚDOMÝ PLÁN

*Tato vláda velice prospěla veškerému podnikání,
když ustoupila podnikatelům z cesty.*

Henry David Thoreau (1817-1862)

Dobrý řád je nastolen tehdy, je-li věcem ponechán spontánní průběh.

Chuang-tzu (369-286 př. n. l.)

Někteří lidé věří, že ideálního společenského řádu dosáhneme pouze pomocí vědomého plánování, zatímco odpůrci této myšlenky poukazují na to, že společenský řád je důsledkem spontánního vývoje, ve kterém hrají svou nezastupitelnou roli přirozené tendence, které nemůžeme vědomě uchopit a předvídat. Složitě organismy, tržní instituce, či jazyk – to jsou příklady spontánního řádu, které by žádný plánovač bez předchozí znalosti nenaplánoval, či spíše by si je ani neuměl představit. Charles Darwin použil ve svém díle *The Origin of Species* termín „přirozený výběr“ k označení fenoménu stojícího za rozvojem stále komplexnějších organismů. Adam Smith pak v díle *The Wealth of Nations* užil termínu „neviditelná ruka“, který představuje obdobnou metaforu pro jev, jemuž vděčíme za zvyšování bohatství ve společnosti, kde lidé jednají ve vlastním zájmu.

Zdá se, že přírodní mechanismy se řídí zákony kauzality,

kteří člověka odměňují či trestají na základě jím zvoleného jednání. Tato přirozená zpětná vazba je ona „neviditelná ruka“, na základě které se mohou rozvíjet komplexní živé struktury a vysoce produktivní trhy.⁵³ Bez ohledu na zamýšlené cíle sociálních inženýrů se společnost bude ubírat směrem odpovídajícím zákonům kauzality, jimiž se řídí veškeré jednání členů dané společnosti. Zcela zřejmá zpětná vazba následující po zavedení všech velkých plánů z per sociálních inženýrů je varováním, že sociální inženýrství bude mít obdobný dopad i v budoucnu.

Slavní evoluční psychologové Leda Cosmides a John Tooby popisují příčinu toho, proč při nahrazení individuálního rozhodování rozhodováním centrálního plánovače dochází ke snížení společenského blahobytu:

Lidská mysl se v průběhu evoluce vyvíjela tak, aby byla schopna vyhodnotit vlastní blahobyt, k čemuž je vybavena dovedností sestavovat pole preferencí, které je pro každou mysl jedinečné a jehož detaily zůstávají často věci podvědomí. Preferenční pole o n dimenzích, které obývá náš motivační systém, je příliš složité na to, abychom jej mohli jakkoli vyjádřit. To je jeden z důvodů, proč po nahrazení rozhodování založeném na subjektivním hodnocení za vzdálené institucionální rozhodování, systematicky dochází ke snížení společenského blahobytu. V systému soukromé směny nemusí být preferenční pole nikomu

53 Vyčerpávající rozbor toho, jak může systém přirozené zpětné vazby vytvořit biologickou komplexitu, podává Richard Dawkins ve svém mistrovském díle *The Blind Watchmaker: Why The Evidence of Evolution Reveals a Universe Without Design* (New York: W. W. Norton, 1986).

sdělována – jejich síla je plně využita pomocí následování jednoduchého pravidla, zabudovaného do lidské mysli: vždy volit alternativu s tou nejvyšší odměnou.⁵⁴

Každým dnem se šest miliard mozků zabývá zpracováním informací o vnějším světě, z nichž každá vyvolává tisíce emocí. Pomocí těchto emocí zhodnocujeme okolní svět, rozhodujeme se a jednáme. Emoce jsou pro každého z nás jedinečné, a ačkoli mohou být vyjádřeny a popsány, přímá zkušenost nemůže být přenesena do mozku druhého člověka. Skupiny, země, či firmy nezažívají emoce, ani nečiní rozhodnutí – toho jsou vždy schopni pouze jedinci, kteří tyto instituce tvoří.⁵⁵

54 Leda Cosmides and John Tooby, “Evolutionary Psychology, Moral Heuristics, and the Law,” in *Heuristics and the Law*, Gerd Gigerenzer and Christoph Engel, eds. Dahlem Workshop Report 94 (Cambridge, Mass.: MIT Press, 2006).

55 Metodologický individualismus je filosofickou metodou, která vysvětluje široké společenské souvislosti jako důsledek rozhodování jednotlivců. Viz Ludwig von Mises, *Human Action* (Auburn, Ala.: Ludwig von Mises Institute, 1998), kap.2: „The Principle of Methodological Individualism,“ oddíl 4.

31

KRUTÉ LEKCE SOCIÁLNÍHO INŽENÝRSTVÍ

Lidé usilující o takovou reformu lidské společnosti, která je v rozporu s lidskou povahou, budou svou marnou snahou pouze frustrováni. „Válka proti chudobě“ vedená americkou vládou již dlouhých 40 let (*á la* president Lyndon Johnson, 1964) a která stála daňové poplatníky 5 bilionů amerických dolarů, nejen že selhala v dosažení původních cílů, ale rovněž zanechala hořkou pachut' zchudlých a rozvrácených rodin – čehož bychom byli ušetřeni, kdyby vláda jednoduše nedělala nic.⁵⁶ V knize *Losing Ground* z roku 1984 popisuje Charles Murray tragické následky vládní sociální politiky mezi lety 1950 a 1980, přičemž vysvětluje, proč bychom měli obdobné následky po zavedení každého programu sociální podpory bez výjimky předvídat.

Vládní „válka proti drogám“ (*á la* president Richard Nixon, 1969) je dalším případem, kdy sociální inženýrství stvořilo lukrativní podzemní ekonomiku plodící mnohem více zločinu a zkázy, než kdyby vláda onu „válku“ nikdy nevyhlásila. Vláda dnes utratí každý měsíc více než 5 miliard dolarů a každých dvacet sekund zatkne jednoho podezřelého; jen během prvních čtyř měsíců roku 2006 tak bylo ve spojitosti s drogami učiněno pět set tisíc zatčení.

56 Michael Janofsky, *The New York Times*, 9. února 1998.

Válka proti drogám tragicky selhala v cíli snížit počet uživatelů drog. Spotřeba ilegálních drog vzrostla od počátku této „války“ ve všech kategoriích. Jedním z „úspěchů“ však bylo snížení ilegálního dovozu marihuany do Spojených států. Méně viditelným důsledkem tohoto faktu je, že se drogoví dealeri více zaměřili na prodej kokainu, který se snadněji převáží a nese vyšší ziskovou marži na jednotku hmotnosti a objemu. Snížení dovozu rovněž poskytlo motivaci americkým pěstitelům, kteří adekvátně zvýšili objem produkce a kvalitu marihuany. Prohibice na americké půdě koneckonců není nic nového a dané důsledky jsme klidně mohli předvídat na základě studia dopadů alkoholové prohibice mezi lety 1920 až 1933.

Ekonomické zákony působící v odvětví zdravotnictví nejsou nijak odlišné od ekonomických zákonů z jiných odvětví. Organizuje-li vláda péči o naše zdraví, můžeme dříve či později očekávat katastrofu. Ve Spojených státech tak vláda činí již dlouho a stále intenzivněji – dlouhodobé dotace a vládní intervence téměř každého sektoru zdravotnictví mají za následek raketově rostoucí náklady. Na volném trhu by zdravotní péče, stejně jako jakýkoli jiný druh zboží či služeb, byla poskytována za zlomek dnešní ceny. Vezměme si za příklad odvětví výpočetních technologií, kde jsou vládní intervence oproti zdravotnictví na minimální úrovni. Složitost řešených problémů je v počítačovém odvětví na obdobné úrovni jako ve zdravotnictví; přesto se nám neustále dostává překvapení v podobě klesajících cen (a to v prostředí inflačního dolaru) a enormních přírůstků výkonnosti. V dnešní době tak může v podstatě každý vlastnit počítač, přičemž před pouhou jedinou generací si jej mohly dovolit jen ty největší korporace.

Úplné odstranění vládních zásahů do zdravotnictví je ještě po nějakou dobu pouhým snem. Mnoho pacientů a zdravotníků však již dnes volí cestu dobrovolného vystoupení z tohoto

systému. Obhájci stávajícího systému často praví, že vláda musí poskytovat zdravotní péči, protože mnoho lidí by si ji nemohlo dovolit. Skutečnost je však taková, že lidé si v dnešní době nemohou dovolit zdravotní péči, protože je toto odvětví sužováno vládními regulacemi. O rostoucí nákladnosti tohoto systému svědčí například předpověď bývalého ministra zdravotnictví Tommyho Thompsona, který udává, že roku 2013 dosáhnou roční náklady na zdravotnictví dvojnásobku dnešních 2 bilionů dolarů.⁵⁷

Lekci v podobě krachu státní zdravotní a sociální péče sociální inženýři nepochopí, stejně jako nepochopili ani bezpočet předšlých lekcí ve formě opakovaných selhání velkolepých plánů. Co sociální inženýři odmítají pochopit, je přirozená zpětná vazba na násilné snahy zlepšit společenský blahobyt, která se dostaví vždy a bez ohledu na to, jaký má daný plán cíle a s jakými nástroji usilují plánovači o jeho dosažení.

Nejsmutnějším selháním dnešních Spojených států je však státní školství, kde jsou myšlenky sociálního inženýrství a státní suverenity podsouvány přímo do školních osnov.⁵⁸ Každý logicky uvažující student tak čelí očividnému rozporu, když je mu

57 "Tommy Thompson: America's Health Care System will Collapse by 2013," May 16, 2006, by Wayne Hanson. <http://www.govtech.com/gt/articles/99517>.

58 Druhý obvodní odvolací soud v Kalifornii uvedl v usnesení, dle kterého je domácí vyučování necertifikovanými učiteli ilegální, že „primárním posláním vzdělávacího systému je vychovávat školáky v dobrém občanství, patriotismu a lojalitě ke státu a národu, s cílem ochrany společenského blahobytu.“ Příklad založen 28. února, 2008. <http://www.courtinfo.ca.gov/opinions/documents/B192878.PDF>.

předkládáno, že vládní činitelé mohou jednat způsobem, který je u nevládních osob považován za zločinný.

Studenti jsou rovněž nuceni pochybovat o morálce zodpovědnosti a pracovitosti, ke které jsou vychováváni vlastními rodiči, jelikož v učebnicích historie jsou tyto morální imperativy národními „hrdiny“ zatracovány. Zvažme rovněž další potíže, se kterými se musí potýkat každý, kdo chce dnešní studenty naučit přínosnosti svobody a volného tržního prostředí. Jakkoli mohou studenti ocenit přednosti svobodného podnikání, když na tomto principu nefungují ani instituce, ve kterých se jim dostává vzdělání? Jak mohou pochopit význam svobody a nebezpečnost donucení, když žijí v systému povinné školní docházky? Pozitiva svobody a morálního života není tak těžké vykládat a chápat; je však téměř nemožné tak činit v prostředí státní školy.

Stejně jako u všech vládou poskytovaných služeb, veřejné vzdělání poskytuje nízkou kvalitu s vysokými náklady. Co činí záležitost ještě horší, je existence odborových organizací National Education Association (NEA), která zastupuje 3,2 milionu učitelů a dalších zaměstnanců škol, a Federation of Teachers s milionem členů. Díky těmto odborovým organizacím je téměř nemožné propustit neschopného učitele.⁵⁹ Tento fakt spolu se skutečností, že rodiče mají pouze málo možností, jak dosáhnout přemístění dítěte do kvalitnější veřejné školy, má za následek pokračující úpadek veřejného školství. Americké veřejné školy zaostávají za evropskými veřejnými školami, kde mají rodiče alespoň možnost zvolit konkrétní instituci, do které pošlou své dítě. Taková možnost volby, ačkoli na hony vzdálená volnému trhu, poskytuje alespoň určitou míru konkurence mezi státními školami.

59 Teacher's Union Facts. <http://teachersunionexposed.com/protecting.cfm>.

„Ve věku deseti let vyplňují američtí studenti mezinárodní srovnávací test a dosáhnou nadprůměrných výsledků. V patnácti letech se však již umístí na 25. místě ze 40.“⁶⁰ V roce 1998 bylo otestováno 20 760 domácích studentů ve věku žáků základní a střední školy, a to pomocí Iowského testu základních dovedností či Testu znalostí a dovedností. Výsledky testů u této skupiny byly obzvláště dobré – medián se nacházel mezi 70. a 80. percentilem. Žáci třetí třídy, kterým so dostalo domácí výuky, tak například dosáhli mediánového výsledku 207 bodů, což odpovídá 81. percentilu v celonárodním srovnání.⁶¹

Po započítání inflace je výše nákladů na jednoho dnešního studenta ve veřejné základní škole osmkrát větší než před dvaceti lety, a dvacetpětkrát větší než před sto lety.

Kdyby to nebyla vláda, která spravuje systém školství, je pravděpodobné, že základní a střední školství by získalo odlišnou podobu od dnešní každodenní docházky do učeben a stejného přístupu ke všem studentům. Systém vzdělání se nijak neliší od jakéhokoli jiného trhu, kde se setkávají podnikatelé a zákazníci, aby vzájemně nacházeli oboustranně výhodná řešení v prostředí neustále se měnících požadavků a podmínek; přičemž tato řešení budou tím kreativnější a výhodnější, čím je daný trh volnější.

60 „How Lack of Choice Cheats Our Kids Out of a Good Education,” John Stossel, 20/20 ABC News, January 13, 2006.

61 Lawrence M. Rudner, “Scholastic Achievement and Demographic Characteristics of Home School Students in 1998. “<http://epaa.asu.edu/epaa/v7n8/>.

Je ironické, že jedinci vnucující nám tyto programy a politiky nám tím ani nechtějí vědomě uškodit. Přesto však ke škodě dochází, protože kauzalita platí bez ohledu na něčí dobré úmysly.

Státní sociální plánovači opakovaně navrhují politiky, které mají za následek katastrofické lidské oběti a utrpení, čemuž mohlo být zamezeno, pokud by tito lidé usilovali alespoň o základní porozumění lidské povahy. Historie je plná ničivých experimentů způsobených těmi, kdo si odmítají přiznat, že tyto katastrofy mají společnou příčinu.

Třicet milionů obětí čínského hladomoru způsobeného zavedením kolektivního zemědělství je natolik očividným příkladem selhání státního plánování, že i ten nejzarytější socialista by se měl zamyslet nad svým chápáním lidské povahy. Kolik katastrof ještě musí sociální inženýři způsobit, než se svým experimentováním přestanou s pochopením, že rovnostářské politiky společenský blahobyt nejen že nezvyšují, ale ani *z principu* nemohou a *nikdy* nebudou?

Volný trh nevyřeší zázračně a najednou všechny společenské problémy; pouze přispěje k jejich odstranění či zmírnění efektivnější cestou, než systém donucení. V rámci systému volného trhu problémy přitahují podnikatele, kteří mají motivaci je řešit inovativními a dříve nepředstavitelnými způsoby.

32

ŽIVOTASCHOPNOST NÁRODNÍHO STÁTU

Jaká bude budoucnost dnešních národních států? Ekonomické zákony budou nadále sužovat centrální plánovače a snižovat schopnost států kontrolovat stále intenzivnější a komplexnější světový trh. Trnem v oku státu budou rovněž inovativní podnikatelé využívající moderní komunikační a logistické technologie. Státy s vyššími daněmi a přísnější tržní regulací budou přicházet o své nejproduktivnější občany a kapitál ve prospěch států s vhodnějším ekonomickým prostředím.⁶² Podnikatelé operující v prostředí nižších daní a regulací získají konkurenční výhodu oproti podnikatelům, kteří čelí větším administrativním překážkám. Pracovní síla bude migrovat ze států s nepřátelským přístupem k podnikání do států, kde mají podnikatelé vhodnější podmínky k najímání zaměstnanců.

Státy se štedrým sociálním programem budou muset své výdaje financovat tiskem papírových peněz namísto daní, jelikož

62 Molly Moore, "Old Money, New Money Flee France and Its Wealth Tax," Washington Post Foreign Service, 16.července 2006. Dle vládní studie citované v uvedeném článku opustí každý den Francii minimálně jeden milionář, a to s cílem přesídlit do země, která je k bohatým lidem přívětivější.

vysoké daně odrazují potenciální imigranty. Některé státy zajisté vyvinou úsilí zabránit emigraci domácích pracovníků a kapitálu; ovšem stejně jako u ostatních regulací, i zde si selský rozum najde způsob, jak ji obejít. Dnešní svět již není světem, kde jsou lidé loajální svému státu z pouhého patriotismu.

I ti nejoddanější socialisté a centrální plánovači nakonec ztratí většinu svého zápalu pro prosazování utopických myšlenek, a to když si uvědomí (ovšem bez bližšího pochopení proč tomu tak je), že svým jednáním pouze škodí lidem, kterým se snaží pomoci. Regulace nebude možné při jejich rostoucím množství dále vynucovat, s čímž se bude pojit i ztráta jakéhokoli stigma spojeného s jejich porušováním.

Bude síla vlivu demokratického státu na naše životy postupně upadat, obdobně jako v minulosti upadal vliv králů, císařů a papežů? Pravděpodobně ano. Následné pozůstatky států pak mohou být pouze nevýznamnými ostrůvky minulosti, kterým nikdo nebude věnovat pozornost. Úpadek národního státu může být navíc tak pozvolný, že v budoucnosti budou mít historici problém stanovit ono sváteční datum, kdy úpadek započal.

Životní úroveň se i v budoucnu bude vlivem vědy, trhu a lidské tvořivosti nadále zvyšovat, a to navzdory existenci států (samozřejmě za předpokladu, že nás některý z mnoha států všechny nevyhodí do povětří). Zatímco bude tento pokrok probíhat, mnoho lidí jej bude nadále připisovat státu. Tato domněnka však dříve či později vyhasne s tím, jak stále více a více lidí dosáhne poznání, že stát je ve skutečnosti největší překážkou dosažení míru a prosperity.

Většina lidí se dnes může bát světa bez států, takový svět však nebude světem bez lidí. Nejsou to totiž státy, které tvoří potřebné věci – to mohou jediné a pouze lidé. Učitelé učí, stavaři dláždí silnice, finančníci tvoří finanční trhy, právníci řeší spory, strážci

poskytují ochranu a doktoři léčí; ti všichni jsou skutečnými lidmi. Tito lidé se nestávají o nic více inteligentními, pracovitými, ctnostnějšími, či tvořivějšími při práci pro stát. Množství důkazů svědčí spíše o tom, že pravý opak je pravdou.

Bertrand Russel příhodně končí svou esej „The Harm That Good Men Do“ následujícími slovy:

Rozum může být zdánlivě slabou zbraní, která ovšem působí nepřetržitě a v jednom proudu, zatímco síly nerozumu ničí chaoticky samy sebe. Každá orgie nerozumu nakonec posiluje argumenty zastánců rozumu a ukazuje, že právě oni jsou pravými přáteli svobody.⁶³

63 Bertrand Russell, „The Harm That Good Men Do,” 1926; plný text na <http://www005.upp.so-net.ne.jp/russell/0393HGMD.HTM>

33

BOHATSTVÍ JE VÍCE NEŽ MATERIÁLNÍ STATKY

*Nejvyšší manifestací života je, že bytost ovládá své vlastní jednání.
Objekt, který je vždy veden někým jiným, je do značné míry objektem mrtvým.*

-Sv. Tomáš Akvinský (1225-1274)

Pro většinu lidí představuje bohatství něco více než pouhé peníze a materiální statky. Láska, rodina, přátelé, životní úspěchy, či pocit smysluplnosti vlastního života; to vše často překonává veškeré věci, které se dají koupit i s tím největším finančním majetkem. Někteří jedinci se rodí s lepšími vyhlídkami na kvalitní život a někteří zase s horšími; v čem jsme si však rovni je univerzální nutnost naučit se rozhodovat tak, abychom zlepšili svou životní situaci. Lidé, kteří tak stráví svůj život obviňováním druhých za vlastní mizérii, budou často žít v mizérii až do své smrti.

Daniel Robinson popisuje z filosofického hlediska čtyři možnosti, jak žít dobrý život. Jedná se o *hloubavý život* plný myšlení a intelektuálního zkoumání světa, *aktivní život* plný cestování a podnikavosti, *hedonistický život* každodenních požitků a slastí, a *fatalistický život* přijímající každý aspekt života

jako daný a neměnný.⁶⁴ Nepochybuji o tom, že existuje ještě mnoho dalších způsobů, jak žít dobrý život; nikdo jej však nemůže druhému člověku nařídít.

John Rawls ve své *A Theory of Justice* argumentuje, že státní politika by měla být uspořádána (*a vynucována*) tak, aby vždy prospívala zejména té nejvíce znevýhodněné skupině. Když však Rawls určuje tuto skupinu podle jejího ekonomického statusu, popírá tím samotnou esenci života. Popírá, že „chudí“ básníci, umělci, filosofové, či kněží mohou žít dobrým a bohatým životem. Znevažuje subjektivitu úspěchu a životního uspokojení. Básníkovi či filosofovi nepřinesou peníze pocit naplnění. Často je tomu spíše tak, že finančně méně obdaření lidé žijí mnohem spokojenějším životem, než lidé s tím nejvyšším finančním bohatstvím. Vydělal by filosof při směně své lásky k moudrosti za majetek Billa Gatese či Michaela Jordana? Považovali by se John Rawls či Matka Tereza za znevýhodněné vůči Billu Gatesovi? Pochybuji o tom!

64 Daniel Robinson, *The Great Ideas of Philosophy*, 2nd ed., Lecture 50 (The Teaching Company, 2004).

34

POVAHA SVOBODY

Osvícenství je vzestup člověka z nedospělosti. Vše, co je k osvícenství tohoto druhu zapotřebí, je svoboda. A tato svoboda je tou nejneškodnější: svoboda veřejně užívat rozum v přístupu ke všem záležitostem.

-Immanuel Kant (1724-1804)

Je zde ještě jedno a mnohem důležitější dělení, které nemá základ v žádném přirozeném či náboženském faktu, a to jest dělení lidstva na KRÁLE a PODDANÉ.

-Thomas Paine (1737-1809)

V této knize jsem se zabýval především ekonomickými přínosy svobody, to jest vyšším užítkem a prosperitou svobodné společnosti. Prosperita je však pouze vedlejší produkt svobody. Svoboda je cílem sama o sobě, přičemž prosperita je její pozitivní externalitou. Všichni lidé mají stejný biologický základ; současně však každý jedinec disponuje unikátním životem, který může naplno využít pouze on sám.

Lidé, kteří – vědomě či nevědomě – souhlasí s tím, aby jejich život kontroloval někdo jiný, snižují hodnotu vlastního života. Ať již vládcem nad našim životem má být císař, královna, prorok či poslanec, bude takový život neúplný. Ti, kteří schvalují myšlenku posluhování svrchovanému pánu, často požadují, aby takto žili i všichni ostatní. Výhoda libertariánství pak spočívá v tom, že lidé

naklonění této filosofii jsou velice obtížnou kořistí pro potenciální vládce, chlubicí se svou svrchovaností a autoritou nad životem druhých.

Na jednom semináři Cato Institute jsem měl tu možnost hovořit s mladou libertariánkou, která se během oběda smutně zeptala: „Proč [my libertariáni] prohráváme?“

„Myslíte, že prohráváme? Z čeho tak usuzujete?“, zeptal jsem se.

„Naše země je stále více socialistická“, odpověděla.

„A jak by dle Vás naše země měla vypadat, kdybychom vyhrávali?“ Neodpověděla. Obávám se, že daná slečna neměla představu, co vlastně v daném případě znamená vyhrát.

Svoboda není válkou, ve které musíme všechny přesvědčit a tak vyhrát. Svoboda zvítězí, když přijmete myšlenku, že jste jedinným pánem svého života; když váš život není nikomu podřízený, a naopak ničí život není podřízený vám. Když přijmete tuto myšlenku, jste osvobozeni. Vždy se najde člověk, který se bude prohlašovat za vašeho vládce; vy však budete vědět, jak se věci skutečně mají. Libertarián může v zájmu sebezáchovy platit daně Césarovi; nikdy však neuzná, že tyto peníze Césarovi právoplatně náleží.

Svoboda není, navzdory tvrzení Ronalda Reagana, křehkou věcí. Je to naopak fenomén vládnutí, jenž je na pokraji zániku; důkazy o neschopnosti moci jsou vidět dnes a denně v nesčetných politických selháních. Svoboda je naproti tomu nezdolná, jelikož je každému člověku vrozená. Nevyžaduje tak ani neutuchající ostražitost, jak se domníval Andrew Jackson.

Svoboda je stav mysli nevyžadující spoluúčast druhých.

35

DISKUSNÍ OTÁZKY

1. Byli bychom všichni bohatší, kdyby peníze rostly na stromech?
2. Kdyby bohatí lidé byli chudší, byli by pak chudí lidé bohatší?
3. Proč přináší svoboda prosperitu?
4. Je demokracie lepší než svoboda?
5. Můžeme se ve veřejných školách naučit morálce?
6. Existuje lepší životní zásada než Zlaté pravidlo?
7. Co mají společného Adam Smith a Charles Darwin?
8. Proč je selský rozum tak mocným nástrojem?
9. Proč se chováme v malých a ve velkých skupinách odlišně?
10. Proč je zdravotnictví zdarma tak nákladné?
11. Může být soucit vynucen?
12. Snižují nároky na sociální dávky chudobu?
13. Co je to „tragédie obecní pastviny“?
14. Proč nám záleží na tom, v co věří druzí lidé?
15. Zaslouží si Michael Jordan či Bill Gates své bohatství?
16. Kdo je nebezpečnější: zlomyslní lidé, či samozvaní konači dobra?
17. Snižují otevřené hranice počet domácích pracovních míst?
18. Může kratší pracovní týden vytvořit více pracovních míst?
19. Komu prospívají cla?
20. Za jakých podmínek může být komunismus a svoboda kompatibilní?
21. Může socialismus fungovat při dosazení správných lidí do vedení?
22. Proč někteří lidé trpí hladem, zatímco jiní žijí v hojnosti?
23. Proč vznikají černé trhy?
24. Kdo je John Rawls?